

Jørgen Holmgaard

Tidsskriftet *poetik/K&K*

1-100

‘Dette er ikke et tidsskrift for intellektuelle tandlæger’, fortalte en af de friske unge redaktører, der i 1967 lancerede *poetik. tidsskrift for æstetik og litteraturvidenskab*. Mere udførligt fortalte en anden af redaktørerne, Niels Erik Wille, det samme i det første nummers indledningsartikel, hvis ærinde bl.a. var at »demonstrere den øjeblikkelige uforenelighed af litteraturformidling og litteraturforskning« (I.1, p. 15).¹ Per Aage Brandt, en tredje initiativtager, tematiserede tilsvarende modsætningen mellem »kunstvidenskab« og »kunstkritik«: »Kritikkens og videnskabens kriterier er *ikke* ens« (I 1, p. 33). Selv om de begge principielt åbnede for muligheden for en vis interaktion mellem den bredere kulturelle offentlighed og forskningens helligere haller, så var det vigtigt at understrege, at forbindelsen ingen nødvendighed var: »Kritikeren kan undvære videnskabsmanden og omvendt« hed det sammesteds meget kontant fra Brandt.

Disse markeringer sendte et signal. Man stillede op med en stil, og den var ikke gængs. Men markeringerne var også en del af den begrundelse for tidsskriftets start, at det i det danske tidsskriftsbillede ville udfylde en plads, som ellers var tom. Det var en relevant betragtning. Det forsigtige *Orbis litterarum*, der var startet allerede under krigen, og som udkom på hovedsprogene, var ikke en farbar kanal for yngre litterater, der ville meddele sig med nye synspunkter til en dansk universitetsoffentlighed; slet ikke med synspunkter af ambitiøst teoretisk tilsnit. *Vindrosen* var et alment litteratur- og kulturtidsskrift med en central, men ikke en egentlig akademisk dagsorden. Og et tredje eksisterende tidsskrift som *Exil* var med sin Århus-basing og sit filosofiske, fænomenologiske projekt for fjernt et organ at gå

1. *poetiks* første fire numre udgjorde *Serie I*, de næste fire numre *Serie II*. Derefter hed det *3. årgang* og så fremdeles med fire numre i hver årgang, der dog ikke fulgte kalenderåret. Fra 6. årgang, nr. 1 gik man over til fortløbende nummerering: *poetik* 17 etc., idet man nedenunder for klarhedens skyld anførte årgang og hæftenummer. Fra nr. 29 skiftede tidsskriftet til navnet *Kultur og klasse* og endelig fra nr. 65 til *K&K*. Jeg henviser efter følgende system: I.1 henviser til Serie I, hæfte nr.1. 3, 2 henviser til 3. årgang, hæfte nr. 2. Fra 17 og frem skrives blot nummeret efterfulgt af sidetal.

igennem, hvis det var litteratur- og kunstvidenskabelige positioner i København, man ville føre i marken.

Generelt var der heller ingen tvivl om, at tiden og pladsen var ved at være der for en ny akademisk tidsskriftsetablering på det litterære felt. Studenter fra de store årgange strømmede i 1960'erne ind i dansk- og litteraturuddannelserne, og den første spæde begyndelse til et generationsskifte i disse fags lærerkorps kunne anes. Det var denne grøde, der dannede baggrund for starten af tidsskriftet *Kritik* også i 1967. Skønt det faglige sigte med *Kritik*, der udgik fra den til formålet dannede københavnsk-århusianske duo Aage Henriksen og Johan Fjord Jensen, var bredere og med tilknytningen til dansklæreruddannelserne på de to universiteter også havde en pædagogisk dimension, var de to tidsskriftsetableringer fælles om at udspringe af den klare fornemmelse og intention, at nu skulle det være slut med det, som Torben Brostrøm i *Vindrosen* morsomt havde benævnt som 'vilhelmismen' i dansk litteraturforskning. Eller mere akademisk formuleret: Med den tostrengede tradition af biografisme og komparatisme, som Fjord polemisk præcist havde beskrevet i bogen *Den ny kritik*, hvor han lancerede, hvad der i 1962 for ham syntes at være det kommende alternativ: nykritikken.

Allerede i 1967 stillede det sig anderledes. De yngre litteraters udenlandske inspirationer havde videt sig ud. Ikke mindst gjaldt det for *poetiks* grundlæggere, der i første nummers forord begrundede det ny tidsskrifts navnevalg med en henvisning først til »den nyere angelsaksiske litteraturvidenskab«, hvor termen 'poetics' forekom, derefter til den russiske formalismes anvendelse af ordet og endelig længst bagud til Aristoteles' poetik.

Flere træk adskilte i selve bestræbelsen de to nye tidsskrifter, som så dagens lys i 1967. *Kritik* blev etableret af to fastansatte universitetslærere, som gerne ville fremme fornyelsen af de fag, de allerede var en del af. *poetik* var derimod de første år et studentertidsskrift, der foruden de ædle ønsker om at bidrage til en ny videnskabelig udvikling inden for litteratur- og æstetikfagene samtidig var drevet af det formål at fungere som affyringsrampe for bidragsydernes kommende akademiske karrierer. »På grund af den forholdsvis lange studietid i Danmark skriver mange allerede i deres studietid artikler, der kan have interesse for en større kreds. Det er blandt andet sådanne bidrag, vi håber at bringe« (I. 1, p.4 f.) hed det åbenhjertigt fra redaktionen, hvis medlemmer alle selv faldt lige præcis inden for den gruppe af bidragsydere, man appellerede til. Håbet om bidrag herfra blev da også fuldt indfriet allerede fra starten.

Internationalt, scientistisk og tværvideenskabeligt

Selvtilliden hos redaktionen, hvorfra næsten alle bidragene til det første nummer kom, fandt god støtte i det åbenlyse forhold, at man præsenterede problemstillinger og stof, som ikke var alment kendte i dansk humaniora. Man gjorde det tilmed med en tilgang, som heller ikke var almindelig, nemlig med en attitude af selvsikker hjemmevanthed i de mange nye spørgsmål, der blev taget op. Hvor det ikke hidtil var ualmindeligt, når en enkelt udenlandsk teoretiker blev bragt frem i dansk faglitteratur, at han respektfuldt blev præsenteret og behandlet som den mulige løsning på et stort antal problemer, så jonglerede de unge *poetik*-skribenter oftest inden for den enkelte artikel med flere teoretikere på én gang. Hver enkelt kun relative relevans blev markeret. Til gengæld befandt skribenten selv sig uimponeret 'oven på' sagen, kendte tilsyneladende alle teoretikere og hele stoffet.

Slående træk i tidsskriftets første numre var således dels en bred international referenceramme, dels en stålsat scientistisk stil og ambition. De internationale referencer fordelte sig efter, hvor vægten i skribenternes orientering befandt sig. Niels Erik Wille repræsenterede en angelsaksisk orientering, og *erkendelsesteorien* blev hos ham jævnlige nævnt som et sted, der burde og skulle afsøges for hjælp til afklaring af grundlagsforhold. Selve forståelsen af erkendelsens karakter og status var en vej til at opnå den mere præcise og sikre analyse, som generelt var redaktionens fælles dagsorden. Analytisk var den vej, der i tråd med inspirationerne interesserede Wille mest, formalisering ved hjælp af symbolsprog, og han diskuterede i det første nummer også de direkte kvantitative undersøgelses rækkevidde og relevans. Selv om perspektivet fængede, var han dog – bevidst om analyseresultaternes variable fortolkelighed – forholdsvis moderat i sine forventninger. Noget tilsvarende gjaldt dog ikke sprogmanden Jens Juhl Jensen, der som den eneste bidrager uden for redaktionen i det første nummer leverede en numerologisk analyse af et digt af Tibul gennemført ud fra synspunktet: »De fleste former for poesi kan betragtes som udfyldninger med sprogligt materiale af ret simple abstrakte mønstre, der som regel er etableret på et eller andet kvantitativt grundlag« (I. 1, p. 87).

Et tredje træk ved *poetiks* start var, at man som adviseret i titlen forsøgte at demonstrere en *tværvideenskabelig* tilgang. Skønt tidsskriftets »udgangspunkt og område« (I. 1, p. 4) utvetydigt var *litteraturvidenskaben*, var redaktionens opfattelse af problemernes karakter præget af en langt bredere faglig fornemmelse og horisont, end man ellers mødte det i andre tidsskrifter både før og på den tid. Grundopfattelsen var, at de videnskabelige problemer i de forskellige kunsthæfter var fælles. Anskuede man det filosofisk, var både erkendelsesteori og æstetik med deres metafaglige emner tilgange

af grundlæggende tværvideenskabelig karakter. Sådan så man på det i de filosofisk orienterede bidrag, men ellers var det i de første numre især i Per Aage Brandts artikler, bevægelserne hen over faggrænserne gik mest dristigt for sig. Han opregnede i det første nummer, hvad han mente var relevante inspirationskilder: Hjelmsevs glossematik og serialismen i musikken, samt psykologiprofessor Tranekjær Rasmussens psykologisk-erkendelsesteoretiske begreb om 'emner'. Sidstnævnte var en af de eneste indenlandske referencer i tidsskriftets første årgange og dukkede op kun én gang. Fremad i tidsskriftet pegede i højere grad de andre »tilløb«, som Brandt anførte: nykritikken, fransk strukturalisme og russisk formalisme.

Den uimponerede tværfaglighed, som Brandt praktiserede, gik dog ikke upåttalt hen. I tidsskriftets andet nummer skrev musikforskeren Poul Nielsen i et debatindlæg, at Brandts artikel i *poetiks* første nummer, for så vidt angår fremstillingen af »serialismens teknik og problemstillinger i sig selv er præget af ukyndighed« (I. 2, p. 76). Han fandt det med sine flotte formuleringer »irriterende«, skønt han ellers generelt var tilhænger af en tværvideenskabelig tilgang til de humanistiske grundlagsproblemer. Ud over påvisningen af, hvad der var »lodret forkert« (I. 2, p. 79) i Brandts artikel strejfede Nielsen også den interessante problematik, som kom til udtryk i artiklens titel: »Strukturalisme på et empirisk grundlag«. Den her udtrykte ambition var klart nok at kombinere strukturalismens fokusering på et emnes indre relationsmønstre med en *empirisk* fundering af analysen. Den var på et andet niveau, kunne man sige, også udtryk for et ønske om at honorere den angelsaksiske traditions opfattelse af videnskabelig erkendelse – den skulle være empirisk funderet – med det formål at få strukturalismen gjort scientistisk legitim. Brandts bud på en løsning lød: »Vi koncentrerer os om digtets oplevede og i denne forstand empiriske struktur« (I.1, p.35). Men som Nielsen gjorde opmærksom på, var netop denne faste værk- og strukturoplevelse, som Brandt beskrev som 'enkel', 'elementær' og 'selvfølgelig', blevet diskuteret og grundlæggende problematiseret i serialisternes verden. I den serielle musik blev alt det 'selvfølgelige' brudt op med det resultat blandt andre, at relationen mellem værkstruktur og oplevelsesstruktur fik en yderst usikker karakter. Så det var, lod Nielsen forstå, nok ikke det bedste 'empiriske grundlag' at fundere strukturalismen på, som Brandt her havde tænkt sig frem til. Det var i øvrigt før receptionsteoriernes indtog i Danmark, men ikke før de på litteraturområdet dukkede op i Tyskland. Såvel den internationale teoretiske alvidenhed som den tværvideenskabelige tilgang havde således i Brandts udformning sine begrænsninger.

Erkendelsesteorien og den konkrete analyse

I virkeligheden gik der da også en skillelinje mellem dem i redaktionen, som satsede meget på en afklaring af erkendelses- og videnskabsteoretiske grundlagsforhold, og dem, der havde udviklingen af den konkrete analyse som prioritet og hovedinteresse.

Det blev signaleret allerede i første nummers 'programerklæring'. Umiddelbart oven på den bredt perspektiverende åbning mod de andre humanistiske videnskaber og »den almindelige erkendelsesteori« (I. 1, p.4) blev således fra første færd advaret mod den »fejltagelse at tro, at løsningen af disse spørgsmål er en absolut nødvendig forudsætning for konkret forskning« (ibid.). Det var den samme tråd Peter Madsen, der formentlig var formuleringens ophavsmand, tog op igen, da han indledte sin lyrikanalyse, ligeledes i første nummer, med at understrege, at artiklen begrænsede sig til at handle om »mulighederne for opbygning af enkle strukturelle *beskrivelser*« (I. 1, p. 59) – uden ambition om at komme ind på dyberegående forklarings- eller forståelsesaspekter – og at »også spørgsmålet om beskrivelser erkendelsesteoretiske status« (ibid.) iøvrigt ville blive ladet ude af betragtning. Ligegyldende erklærede Jørgen Dines Johansen i sin artikel om 'struktureringsprincipper' inden for romanen, at der ikke »vil blive taget stilling til deres eventuelle »existensmodus«; det, at de kan påvises gennem analyse og kommunikeres, er i denne sammenhæng tilstrækkelig begrundelse for at beskæftige sig med dem« (I. 2, p. 55).

Referencerne i bidragene af denne orientering var da også af en anden type. De gik til de franske strukturalister af analytisk observans (Barthes, Greimas, Lévi-Strauss, Todorov), tilsvarende russiske formalister, men i mindre omfang også til moderne engelsk, amerikansk og tysk litteraturforskning af mere konventionel karakter. Sågar en af nykritikkens danske fortolkere kunne figurere som inspirationskilde.

Eksakt litteraturvidenskabelig teori, Hegel og debat

Men allerede inden dette første billede af et nyt tidsskrift med en international orientering, en scientistisk stil og en tværvideenskabelig ambition havde tegnet sig helt klart, og inden dets indre brudflader var blevet rigtig tydelige, så var et nyt billede ved at trække op.

Det samme, som minusklerne i titlen *poetik* signalerede, gjorde også ordet *serie*, hvor andre blot ville have skrevet årgang: nøgternhed; ingen *schwung*. Og selvhøjtidelighed kun i forbindelse med saglighed. Første series tredje nummer udkom i april 1968, og her var alt endnu knasende

tætte samliv mellem litteraturforskningen, gymnasietraditionen – ‘vilhelmismen’ – og det borgerlige dannelsesideal og dettes samfundsmæssige funktion blev konklusionen, at der på litteraturforskningens gebet i høj grad var en sammenhæng mellem politikken og videnskaben. At litteraturfaget i dannelseskonteksten udfyldte en funktion for ‘reaktionen’, men at den også kunne vælge at gøre sig samfundsrelevant med modsat fortegn, f.eks. gennem analyser af politisk sprogbrug. Konklusionen, der formelt havde hypotesens form, appellerede retorisk til videnskabsfolkets sociale ansvar, men advarede det også om, at man ikke bare kunne smyge sig uden om: »hvis litteraturforskningens område blandt andet er vigtige sider af en vis gruppes forestillingsliv og hvis Hegel har ret i at *hvis først forestillingernes rige er revolutioneret, så holder virkeligheden ikke stand*, ja, så sidder litteraturvidenskaben – hvad enten den vil være ved det eller ej – med et betydeligt ansvar« (I. 4, p.53, tekstens kursivering). Det var den første Hegel-reference i tidsskriftet, både af navn og af gavn.

Så slående og fremtidssvanger målsætningsdebatten i nummeret end var, lige så meget signalværdi var der ret beset i nummerets øvrige bidrag. En debatsektion med mange energiske indlæg om både Juhl Jensens og Brandts artikler viste, at tidsskriftet allerede med sine første numre havde fundet og ramt en klangbund, selv når – eller måske fordi – der blev spillet meget scientistisk ambitiøst ud.

I en anden debatsektion foregik der ad omveje noget lige så betydningsfuldt. Den norske, men danskbaserede Knut Hanneborg, der for en periode blev tilknyttet instituttet, havde udgivet en disputats med titlen *The Study of Literature*, hvori han på basis af en angelsaksisk præget videnskabsfilosofi diskuterede en række af litteraturvidenskabens grundlæggende afgrænsnings- og værdispørgsmål. »Mellem filosofi og litteraturvidenskab« hed nu overskriften for debatten om bogen, og skønt debattørerne formulerede sig både høfligt og respektfuldt over for doktorandens projekt, var den bærende linie i de vigtigste indlæg de facto en gravlæggelse af den forestilling om en erkendelses- og videnskabsteoretisk grundlagsafklaring, som endnu ved tidsskriftets start året før havde figureret som del af dets dagsorden. Referencer til faglitteratur i de engelske og amerikansk *common sense*-prægede traditioner blev ved med at forekomme i tidsskriftet også i de efterfølgende numre, blandt andet i de »Litteraturnoter«, der ofte afsluttede numrene i de første årgange, og som oplysende aftegnede bredden og retningen i den faglige orientering, som fandtes i miljøet omkring tidsskriftet. Men de engelsk-amerikanske referencer var generelt vigende i løbet af de to første serier. Således kunne en litteraturnote efter referat af hovedsynspunkterne i Norman N. Hollands *The Dynamics of Literary Response* (N.Y. 1968) nøjes med at slutte med følgende lakoniske sætning, der indeholder omtalens

dom: »Bogens stil er overordentlig amerikansk« (II, 1, p. 95). Formuleringen er ikke redaktionel og står selvfølgelig alene for skribentens egen regning. Men den rammer i sin lapidariske ligefremhed en trend, som tidsskriftets respons på Hanneborgs bog var et mere artikuleret udtryk for.

Åbenhedens periode. Kjørup-Toft-debatten

Men efteråret 1968 var et tidspunkt med mange skilleveje og valg, ikke kun mellem scientisme og politisk bevidsthed og mellem forskellige internationale orienteringsretninger. I serie II's første nummer, der udkom i starten af 1969, meldte redaktionen den hensigt ud, at tidsskriftet fremover ikke i samme grad ville blive domineret af redaktionens bidrag, men at man gerne ville »have flere med« og »gerne bringe bidrag, som ligger udenfor vor normale linie« (II, 1, p. 4). Ærligt nok blev det indrømmet, at invitationen ikke udsprang af en spontan trang til åbenhed og bredde, men var et svar på den 'modstand' og 'modvilje', der mange steder havde mødt tidsskriftet. Det var en invitation til debat »ikke blot som hidtil indenfor rammerne af »poetiks« principielle stilling, men også om denne«. Redaktionen ville i det hele taget »gerne i højere grad have læserne til at præge tidsskriftet« (ibid.).

Den ny bidragsbredde viste sig med det samme. Man kunne i den nye serie af *poetik* læse artikler om en række traditionelle forfattere og tekster i dansk litteraturhistorie – fra Blicher til H.C. Branner – og de var langt fra alle drevet af teoretiske ambitioner. Og var ærindet teoretisk, repræsenterede det andre typer teori end dem, redaktionen tegnede sig for, ligesom, eller rettere fordi, flere af serie II's nye skribenter udgik fra andre faglige miljøer end redaktionens. Ud over invitationen til de nærmere faglige naboer, som blev modtaget og honoreret med adskillige bidrag til numrenes debatsektioner, ønskede redaktionen også en åbning mod jævnaldrende kolleger i det øvrige Skandinavien både på læser- og bidragsydernesiden. Som begyndelse til den sidste del kunne man præsentere et bidrag fra den norske Irene Iversen, der hjemkommet fra Paris – i II.1 – introducerede Lucien Goldmann i tidsskriftet. Med sin teori om litteraturen som udtryk for hele sociale klassers bevidsthedsmæssige situation og ikke kun for det individuelle geni repræsenterede Goldmann et bud på det stadig stærkere følte behov for en teoretisk ramme, der placerede de æstetiske fænomener og tolkningen af dem i en samfundsmæssig kontekst. Lukács-inspireret og åndshistorisk farvet som hans var bud var, levede det ikke op til de scientistiske krav om sandsynliggørelse og kontrollerbarhed, der fra starten spillede en vigtig rolle i tidsskriftets teoretiske bevidsthed. Men den ny åbenhed havde også som dimension den teoretiske afsøgning af, hvad der kunne være

relevant at overveje i en generel situation, som var ny og tydeligt i bevægelse. De mere klassiske videnskabsteoretiske problemer, som sammen med de praktisk analytiske problemstillinger endnu i 1967 havde udgjort horisonten, gjorde det ikke mere.

Denne åbenhed i mange retninger og på mange niveauer, som redaktionen annoncerede ved starten af serie II, fortsatte et stykke ind i tredje serie, der i forbindelse med forlagsskifte blev omdøbt til 3. årgang, hvis fire numre også alle udkom i løbet af 1970. I 1969- og de første 1970-numre kunne man læse nykritisk, ja sågar Aage Henriksen-inspirerede artikler om enkelttekster side om side med rent teoretiske indlæg, der i scientistisk ambition overgik de ellers ikke ubeskedne forsøg i første serie. Sprogligt kunne fremstillingen her bevæge sig fremad helt uden litterære afbøjninger: »For hvert v gælder, at nogle af de $f(v)$ forekommende kohærenssystemer er explicite, lad disse være $e(v)$ « ... »Vi har nu at ...«, »Vi kan nu definere ...«, »Lad V_1 være en mængde ...« (II. 2, p. 70 f.). Mellem disse formelagtige formuleringer ophængtes guirlander af linielange udsagn i et logistisk symbolsprog, som de primitive satsredskaber ikke engang kunne gengive, og som derfor delvis måtte tilføjes i hånden, inden arkene gik til offset.

I sådanne artikler holdtes startens logisk positivistiske idealer fortsat i hævd og dermed forbindelsen til de angelsaksiske videnskabstraditioner. Men at åbenhedens periode samtidig var en periode for brydninger mellem den angelsaksiske og videnskabsteoretiske orientering på den ene side og den franske orientering på den anden side kom også åbent frem. Søren Kjørup beklagede sig i en introduktion til den amerikanske filosof Nelson Goodman meget åbenlyst over »den forbandede sprog- og traditionsbarriere« (3, 1, p. 96), som spærrede for kendskab til, hvad der var foregået og foregik uden for Frankrig (og Danmark). Med en sarkasme, der hos andre i tidsskriftet oftest gik i modsat retning, omtalte han »den voldsomme interesse for sprog og tegn der er blusset op på det europæiske fastland og især i Frankrig i løbet af 60'erne i forbindelsen med strukturalismen og semiologien« (ibid.), og han morede sig over, at interessen dog ikke var større, end at den stadig ikke havde »ført til en genopdagelse af de tyskere, englændere og amerikanere, der hele tiden har beskæftiget sig med sådanne ting, – hele tiden, det vil sige i hele dette århundrede og altså også mens det var helt andre og dunklere sager der optog fx. fransk åndsliv« (ibid.).

Det var et polemisk hip med brod og retning. Som sådant havde det selvfølgelig en baggrund. Det tværetiske perspektiv, som var del af tidsskriftets projekt, stod i udgangspunktet diffust tegnet, når man skulle ud over de mere generelle videnskabs- og erkendelsesteoretiske overvejelser, som i de første numre spillede en betydelig rolle. Men i første series sidste nummer præsenterede Jens Toft en 'filmsemiologi' (I. 4), der viste at strukturalis-

mens grundtilgang – som ‘semiologi’, en generel tegnlære – kunne overføres til analytisk anvendelse også på billedmedierne. Artiklen byggede især på den franske strukturalistisk tænkende filmteoretiker Christian Metz, men også på en række andre rent franske referencer. Som kontrast til dette ‘franske’ bud på en tværæstetisk analytik bragte tidsskriftet også Kjørups angelsaksisk farvede og videnskabsteoretisk mere traditionelle bud på en filmvidenskab med titlen »Filmanalysen, tanker om filmvidenskabens fundament« (II. 2). Kjørup var dog oven på Tofts artikel venlig nok til i sit udkast til en større filmvidenskabelig bygning at indplacere den filmsemiologi, som dér var blevet udkastet. Men det lykkedes ikke helt: »endnu synes det uklart, om denne grammatik [Metz’ ‘filmens grammatik’, som Toft havde præsenteret i sin artikel] i mit system skal anføres inden eller uden for det æstetiske beskrivelsesplan« (II. 2, p.7).

Tofts svar herpå var en meget artikuleret ripost – »Filmteori og filmanalyse« (II. 3) – hvori Kjørups tanke- og teoritype blev karakteriseret som »en induktiv, atomistisk betragtning« (II. 3, p. 38). Den implicerede fra Tofts synspunkt en tilgang bundet op alene på ‘tilskuersituationen’ og styret af »en askese og fingeret »uvidenhed« (ibid.), som analytisk var meningsløs at indtage. Han videreudviklede på given foranledning sin tidligere artikels synspunkter og tilføjede flere franske referencer, som underbyggede det semiologiske perspektiv. Toft førte senere sporet videre i en billedanalyse af Picasso (3,1) og som for det tværæstetiske perspektivs skyld også i en literær analyse, af Becketts »Textes pour rien« (3,1).

De franske forbindelser, Brandt, Tel Quel

Hanneborg- og Toft-Kjørup-debatterne vidnede om det åbne debatklime, som tidsskriftet initierede og reelt tog alvorligt. Men det ændrede ikke ved, at der som underliggende trend i åbenhedens periode – også inde i debatterne – alligevel kom til at tegne sig en fornyet, en bredere, men alt i alt endnu mere dominerende fransk orientering i tidsskriftet.

Det viste sig igen i de konkret tekstanalytiske bidrag. I første series analytiske artikler kunne man stadig finde på at referere til nykritikken, men referencerne og positionerne fik i de efterfølgende årgange en næsten ren fransk og strukturalistisk orientering. Det skyldtes tydeligvis først og fremmest Greimas-inspirationen fra *Sémantique structurale*, hvis problemstillinger og analyseteknik spillede en væsentlig rolle i adskillige artikler, eksempelvis i Peter Madsens narratologiske »Det integrerede normbrud« (3,1) og i Ralf Pittelkows Flaubert-analyse (3,2), der dog udvidede tilgangen med et historisk perspektiv. Men de franske forbindelser var naturligvis bredere og

fik en ekstra accent af at omfatte de franske receptioner af det ikke-franske stof, f.eks. af Propp og den russiske formalisme generelt.

Det franske viste sig endnu engang, da tidsskriftet i samme periode startede på oversættelser af udenlandske artikler, som redaktionen mente var vigtige for den danske debat. Det begyndte sigende nok med en oversættelse af Greimas' »Grundtræk af en narrativ grammatik« og fortsatte lige så sigende med en toleddet, lang Greimas-inspireret artikel af François Rastier med titlen »Fortællingens flertydighed« (3, 1 og 3,2), der gav en analyse af Molières *Dom Juan*.

Endelig og mest slående måske viste den underliggende udviklings retning sig i den kæde af Per Aage Brandt-artikler, der med stigende frekvens prægede tidsskriftsiderne i serierne/årgangene to og tre. Referencerne var i begyndelsen klassisk strukturalistiske med tilføjelse af det greb tilbage til Aristoteles' poetik, der i mange af artiklerne sås som spor af et velbesøgt institutkursus om emnet. Men artikel for artikel – nogle numre indeholder flere – forskyder vægten hos Brandt sig over mod en type problemstillinger hinsides de strukturalistiske, nemlig dels en 'metafysikkritik' af herskende filosofiske og videnskabelige tankegange, dels den mere generelle ideologikritik, som blev benævnelsen for den faglige udmøntning af den stærkt voksende politiske og samfundskritiske bevidsthed i de akademiske årgange, redaktionen tilhørte. Saussure, Jakobson og Greimas inddrages ikke mere som inspiration og med tilslutning, men rykker gradvis over i et kritisk lys kastet af de nye referencer, først og fremmest Derrida og Kristeva. Det var den tidlige strukturalismekritik og poststrukturalisme, der dukkede frem. Og det var Derridas *De la grammatologie* der gav den afgørende impuls til kritikken af den implicite metafysik i den vestlige tænkning generelt, men mere specifikt også af den metafysik, der af det kritiske blik kunne findes helt inde i strukturalismens kerne: dens opfattelse af tegnrelationen, forholdet mellem signifiéen og signifianten. Heroverfor stod Derridas *skrifttænkning*, grammatologien, med dens tema om den stadige forskelssættelse, la *différance*.

Man kunne måske forestille sig, at den kritiske og implicit politiske drejning ville sætte tidsskriftets oprindelige scientisme, som Brandt på sin facon også havde abonneret på, overstyr. Men det var ikke tilfældet. Tværtimod, *uvidenskabeligheden* blev identificeret som den metafysik og ideologi, man kritiserede, mens nu den kritiske virksomhed selv kunne pryde sig med trofæet 'videnskabelighed'. »Den ideologiske ladning« hed det i en af Brandts tidlige formuleringer »er tekstens uvidenskabelighed eller *modvidenskabelighed*, dens modstand mod at slippe sin sandhed ind i en dialektik. Ideologikritikken »befrier« derimod dens sandhed ved at lade den deltage i en ny erkendendelse./Ideologien er tekstens uerkendte teori; ide-

ologikritik er for så vidt teorikritik, udøvelse af kritisk teori« (II. 4, p. 47). ‘Dialektikken’ og de sidste ord genlød germansk af frankfurterskolens ‘kritiske teori’, der sprogligt blev bragt ind måske for at give klangen af et stort sammenhængende ‘kritisk’ projekt. Forestillingen om modsætningen mellem ‘ideologien’ (falsk bevidsthed, borgerlig *u*videnskab) og ‘teorien’ – den *dialektiske* videnskab, man selv bedrev – stammede dog fra den franske Marx-teoretiker Althusser. Han leverede i denne fase, hvor alt blev revurderet og tænkt ind i nye sammenhæng, nogle yderst nyttige redskaber, der gennem fornyelserne sikrede en kontinuitet: overbevisningen om videnskabeligheden; ens egen vel at mærke.

Denne selvforståelse forblev intakt igennem Brandts bidrag, skønt hans sprog samtidig foretog et diskursivt skred, der kunne forekomme at måtte sætte netop videnskabeligheden på spil: ideologikritik »er en tekst, som med formal emfase repræsenterer eller fortæller historien om en anden teksts formalitet og dermed metafysik (eventuelt)« (ibid.). Er man inde i diskursen, forstår man tanken, men den forbliver en almen påstand uden argumentation eller sandsynliggørelse. Generelt er der endnu tydeligere end tidligere tale om en indikativisk udsagnsstil, der lægger kendte argumentationsprog bag sig og nøjes med *slet og ret* at *konstatere*: »i forbindelse med humanistisk videnskab [gælder det] at ‘forskning for folket’ (forskning for *ændring*) vil være identisk med videnskab slet og ret, mens »forskning for profitten« her er den historistiske intet-sigelse, som slet og ret ikke er videnskab (forskning for *ikke-ændring*, uændring vil netop være subjektiv, altså ikke-forskning« (3, 4, p. 420) ... »*videnskaben om socio-kulturel ændring* [vil] *være folkelig* i samme grad som den er objektiv-effektiv« (ibid.). Fremstillingen slutter med en poetisk parentes: »(‘forskning for folket’ er jo et digt, fo-fo-, ikke *for* profitten...)« (ibid.), et udsagn hvis videnskabelige gyldighed dog næppe stod til *fornuftig* diskussion for nu at parafasere stilens karakteristiske omtale af gængs borgerlig metafysik, der af Brandt blev lystigt parodieret og spanket med vrængende kursiver, versaler og anførselstegn i teksterne. Den form for sproglig spanking foldede sig første gang helt ud i den praktisk ideologiske analyse af Politikens ledernekrolog ved general de Gaulles død (3,4). Men den ramte såmænd også den videnskabs- og erkendelsesteori, som endnu et år eller to før var blevet påkaldt og påberåbt: »Den officielle og institutionelle filosofi giver med sin »erkendelsesteori« i almindelighed indtryk af at Erkendelsen i ret egentlig forstand er et Naturligt anliggende« (3, 4, p. 415). Der var dog kontinuitet i anvendelsen af grafiske figurer, idet både den kvadratiske kasseform (fra Greimas’ ‘betydningens grundstruktur’) og triadiske figurer prydede siderne så tæt som før, nu dog suppleret med flere hierarkiserende ‘grenmodeller’, der kunne stables ad infinitum, føjes ind i Tuborg-klammer m.m.

Brandts bidrag – nogle skrevet sammen med Jørgen Mønster Petersen, der også figurerede selvstændigt med flere kongeniale artikler – afspejlede udviklingen i det franske tidsskrift *Tel Quel* i den samme periode. Med revolutionær, uophørlig fornyelse rykkede det nummer for nummer hastigt væk fra de foregående års dominerende strukturalismedagsorden i Frankrig,² og Brandts artikler fulgte meget tæt og skridtvist i hælene på *Tel Quel*-bevægelserne. Bag de retoriske markeringer fandtes dog en kerne af teoretisk kontinuitet eller i hvert fald et hængsel: Saussures kortfattede og uspecificerede ‘løfteparagraf’ om en semiologi, en lære om ‘tegnes liv i samfundslivet’ skulle nu gøres til virkelighed.

Tanken var central for tidsskriftet i denne overgangsperiode, og blev også tematiseret i Ralf Pittelkows artikel »Om litteratur som socialt fænomen (semiologiske noter)«(3,4). I det perspektiv passede de ideologikritiske tanker om at få inddraget litteaturens – og andre ideologiske tegnsystemers – aktive delagtighed i samfundets måde at fungere på fint ind. Men ud over det tematiske og ideologiske stof, der lå heri, forfulgte man i *Tel Quel* bl.a. også det tegnteoretiske perspektiv, at selve opbygningen af symbolssystemer kunne vise sig at have nogle strukturelle fællestræk – homologier – hen over alle øvrige forskelle mellem f.eks. normalsproglig kommunikation, den sociale symbolaktivitet, som pengeøkonomien bygger på, og de psykologiske symbolsystemer, som Lacan fokuserede på i sin version af psykoanalysen. Det var tankebaner, der interesserede mig, og som også fandt vej ind i tidsskriftet i form af en introduktion til J.-J. Goux, der skrev i *Tel Quel* i de baner.

Redaktionens demonstrativt åbne og pluralistiske linie, som blev indvarslet med serie II, tonede ud med afslutningen af 3. årgang. En betydelig bredde i bidrag og bidragydere fortsatte igennem 3. årgang, men med første nummer i 4. årgang var det i 1971 forbi med præget af overgangsfase og afsøgninger i forskellige retninger. En ny platform havde vist sig, og dens *Tel Quel*-inspiration såvel som dens nu afklarede samfundsteoretiske og -kritiske karakter blev erklæret med en ny triadisk undertitel: *Litteraturvidenskab, semiotik, marxisme*. Et redaktionelt forord, der var struktureret tematisk over samme triade, viste heller ikke mange spor af de tidligere invitationer til læsere og kolleger. Tidsskriftstartens »sammenbidte Videnskabelighed« og »teoretiske pretentioner« (4, 1, p.1) blev nu omtalt mildt selvironisk. Men redaktionen opholdt sig dog med tilfredshed og uden ironi langt hellere ved, at denne tilgang dog havde haft den lykkelige virkning, at tidsskriftets projekt »var ubehageligt for den ateoretiske del af institutionen« (ibid.) og »for

2. Udviklingen er beskrevet bl.a. i Patrick French: *The Time of Theory. A History of Tel Quel (1960-1983)*, Oxford 1995.

de varmt følede« (ibid.). De første årganges stærke interesser i den russiske formalisme og strukturalismen blev afskrevet på grund af »deres indsnævrede 'autonomistiske' forståelse« (ibid.), men blev vedkendt som »nyttige gennemgangsled«, ikke mindst som midler til at komme ud over »den følsomme litteraturkritiks fiksering til individet« (ibid.). Semiotik-terminen, og det vil sige udskiftningen af -logi-suffikset, blev lanceret som et signal om generalisering til »hele betydningsproblematikken« (4, 1, p. 2). Og – fortsatte præsentationen af den ny triadiske undertitel – en »videnskab om produktion af betydning, af tekster, må grunde sig på og forholde sig til en videnskab om produktion i almindelighed«. Altså marxisme, idet »marxistisk teori antages at være et væsentligt fundament for forståelsen af de omhandlede problemer« (ibid.). Men perspektivet for tidsskriftets arbejde var ikke længere 'forståelse' eller erkendelse. Man opfattede det stadig som 'teoretisk arbejde', men dette havde på aktiv og indgribende vis ikke »[t]eorien som mål, men netop arbejdet og dets bearbejdning af begrebsdannelse i det angivne felt, et arbejde, der har sit perspektiv i bidraget til afviklingen af de ideologiske formationer ...« (ibid.).

Tekstanalyser

På bagsiden af det programmerklærende første nummer i fjerde årgang kunne man så annoncere for indholdet af det efterfølgende nummer, der ville bringe en praktisk rettet udmøntning af det teoretiske arbejde. Med et sigte mod undervisningen i gymnasiet og på uddannelsesinstitutionerne skulle en samling ideologikritiske analyser af dansk litteratur kunne yde et konkret bidrag til afviklingen af de herskende ideologiske formationer. Tanken om på denne måde at bryde ud af de snævrere teoretisk diskuterende universitetscirkler lå for så vidt allerede i kim i Peter Madsens Hegel-citat om »at hvis først forestillingernes rige er revolutioneret, så holder virkeligheden ikke stand« (I. 4, p. 54) fra slutningen af 1968. Det praktiske projekt med at 'revolutionere forestillingernes rige' blev første gang annonceret i 3,1 i et forord, der var redaktionelt, men med sine typografiske markeringer tydeligvis skrevet af Brandt: »To af de kommende numre vil være centreret omkring nordisk, især dansk skønlitteratur, og bringe analyse af Værker som indtager eminente positioner i Kulturlivet, og udgør væsentlige argumenter i den gængse dannelse og uddannelses forråd af »læsefrugter«. Disse hefter vil således bl.a. henvende sig til gymnasieskolen« (upagineret forord til 3,1). På bagsiden af 3,3 havde projektet fået titlen *Skoleeksempler: analyser af dansk litteratur*, og på bagsiden af 3,4 kunne de fleste af de kommende værkanalyser og deres ophavsmænd præsenteres. Men den endelige

titel og det endelige indhold, som det blev min opgave at organisere i et omfangsrigt dobbeltnummer (4, 2-3), blev *Tekstanalyser. Ideologikritiske tekster*, en titel, der med sin dobbelte anvendelse af tekstbegrebet signalerede bevidstheden om, at feltet, som tidsskriftet nu gik offensivt ind i, var en teksternes slagmark, både på primær- og sekundærtteksternes niveau. Det var nyfortolkninger af undervisningssystemets danske litteraturkanon fra Holberg til Anders Bodelsen foretaget med henblik på at sætte en ideologikritisk dagsorden i forhold til kulturarven og dens anvendelse i nutidens samfundsliv.

Som aktivt indgreb af den art lykkedes udgivelsen langt over forventning. Skønt dobbeltnummeret blev opfattet som bog og allerede i den første tid blev solgt i et tal, som var 3-4 gange større end abonnentkredsens, bragte det også tidsskriftet og dets navn ud til et læsepublikum, der før da knap nok havde kendt dets eksistens. Det var et gennembrud, der m.h.t. tidsskriftets udbredelse, kendthed og faste abonnental kom til at lægge grunden for det efterfølgende tiårs storhed, som ingen havde turdet håbe på. Og som da heller ikke senere viste sig at kunne fortsætte. Men tiden var i 1971 moden for *Tekstanalyser*. Det var samtidig synligt, at de foregående års teoretiske afsøgninger og analytiske forsøg i tidsskriftet her viste sig at bære frugter, der var både spiselige og konkret anvendelige til undervisningsformålet, man havde i tankerne. Teori og praksis gik i hak, og dagsordenen var kritisk og fælles i et sådant omfang, at udspillet fremstod som en helhed.

Alligevel var det tydeligt allerede dengang, at det analytiske fodslag trods alt var lidt forskelligartet. Torben Grødal, der med hele fire artikler var udgivelsens største bidragyder, viste mulighederne i at relatere Greimas-inspirerede interne analyser af teksternes tematik med en beslægtet tematisk betragtning af de generelle socio-økonomiske problematikker, der kunne hævdes at dominere i teksternes samtid. Især når man videre inddrog teksternes forløb, kunne analytikeren da vurdere om teksterne (og deres forfattere) gav et fremadrettet og realistisk svar på de sociale – og i næste led seksuelle – problematikker, de konfronterede, eller om svaret var historisk regressivt i sin tendens og dertil fordrejende i sin gestaltning af de underliggende problemstillinger.

I andre bidrag mandede analyserne ud i at finde, hvad man kunne kalde borgerlige standardskavanker i teksternes fremstilling af 'problematikken', der i virkeligheden var socialt funderet og dermed ydre: »den abstrakte individualisme, der sætter problemet som et eksklusivt indre problem« (p. 215), »amputering af problematikken« (p. 269), 'idealisme', 'symptombeskrivelse' og andre – med yndlingsudtrykket – 'mystificerende' eller overfladiske måder at omskrive virkelighedens problemer på. De gamle døde forfattere kunne jo ikke tage til genmæle mod kritikken, der – som sigtet

bevidst var – da også især rettede sig mod kulturarvens forvaltere. Mange af disse ømmede sig også højtlydt, hvilket kom til at bidrage betydeligt til udgivelsens og tidsskriftets offentlige kendthed.

Pikante detaljer kunne vise sig, når ideologikritikken ramte endnu levende forfattere, især da når disse af sig selv og af offentligheden blev opfattet som tilhørende den samfundskritiske fløj af yngre intellektuelle. »Hvis romanen lægger op til andet end borgerlig selvbekræftelse må det være perspektivløs selvkritik for direktører, hvilket i sidste instans også er en form for borgerlig selvbekræftelse« (p. 268) skrev Ralf Pittelkow sammenfattende om det praktiske budskab i Anders Bodelsens *Tænk på et tal*. Samme dag som *Tekstanalyser* med gengivelse af bl.a. dette analyseresultat blev omtalt i *Politiken*, havde jeg som udgivelsens redaktør en højst pikeret romanforfatter i telefonen, der gerne ville vide, om og hvordan han kunne få mulighed for at svare på denne analyse, han dog endnu ikke havde læst i sin helhed. Efterfølgende skete der imidlertid ikke videre i sagen. Måske har han ved læsning af hele analysen fornemmet, at dommen nok var inappellabel, og at det ville være halsløs gerning at gå i polemik med analytikeren. Det var givetvis en meget rigtig fornemmelse. Den gamle Jacob Paludan, hvis 'abstrakte individualisme' var blevet påvist i Peter Madsens analyse af *Fugle omkring Fyret*, ringede ikke, men nøjedes med en tør Jeronimus-humoristisk aviscommentar, der ikke var spor appellerende. Han havde da heller ingen reputation som yngre progressiv forfatter at værne om.

Dobbeltnummeret *Tekstanalyser* som tidsskriftets gennembrud ud til en større offentlighed faldt sammen med, at der i den samme periode – 1971-72 – i redaktionen fandt en teoretisk og strategisk afklaring sted. Efter tidsskriftets start, der var søgende, men dog tegnede kongeniale og konvergerende tendenser i bestræbelserne, havde numrene fra slutningen af 1968 været demonstrativt åbne. Eller mere kritisk anskuet: Redaktionen havde været meget usikker, på i hvilken retning tidsskriftet skulle orientere sig i en faglig og universitær situation, der fra efteråret 1968 var under konstant ændring. Ralf Pittelkow fortalte med en ufrivilligt humoristisk åbenhjertighed om skribenternes tilsvarende vanskeligheder, når han indledte en artikel i II. 4 med følgende erklæring: »Jeg føler det nødvendigt at gøre opmærksom på, at nedenstående artikel i sit mere generelle teoretiske udgangspunkt afviger noget fra mine synspunkter på indeværende tidspunkt. Dette kan være vanskeligt at undgå med den produktionstid, der er på tidsskriftartikler« (II,4, p.4). Tiden fra antagelse til udgivelse var på det tidspunkt kun få måneder. Men i forhold til tidens forandringshastighed kunne det hos dem, for hvem det var afgørende at være i front med de nyeste positioner, føles som uholdbart at skulle stå inde for en tilgang eller blot have vist sig interesseret i en problematik, der nogle måneder senere blev anset

for at være en postgang passé. At ting – herunder intellektuelle problemer og positioner – med stor hast forældedes og derefter bare var væk, blev af mange opfattet som så selvfølgelig, at man næppe engang noterede det. Enhver teori var blot en passeret station på vej mod afklaringen, syntes det i de år.

Afklaringen

Med starten på fjerde årgang og den udførlige redaktionelle præsentation i det første nummer af tidsskriftets ny triadiske undertitel kunne det se ud, som om afklaringen var nået allerede da. Men det viste sig snart at være en gedigen illusion. Undertitlens triptykon bar Brandts signatur, og bag ham og i ham gærede det parisiske *Tel Quel*-miljø hyperaktivitet med at udkaste elementer til en efterstrukturalistisk og ikke-metafysisk semiotik, der skulle kunne kombinere sig med en aktivistisk marxisme. Brandt formidlede i 4,1 impulser fra de antimetafysiske strømninger i samtidig fransk teori i en artikel med den sigende titel: »Skriftens nulpunkt og den store blafren«, med undertitlen »[O]m tendenser i fransk post-filosofi«. I disse kontekster var foruden Nietzsche navne som Bataille, Blanchot og de yngre Axelos og Deleuze referencerne.

Karakteristisk for sentredsernes franske poststrukturalisme var, at brudt med forgængerne og den ubrudte metafysiske filosofitradition, man hævdede de stadig befandt sig i, ikke kun var filosofisk og begrebsmæssigt. Af angst for at blive fanget ind i begrebernes iboende logocentrisme følte strukturalismekritikerne sig ikke længere forpligtet til at argumentere inden for rammerne af den rationelle, videnskabelige diskurs, som strukturalismen stærkt havde abonneret på. Få gik så vidt som Derrida, der i *De la Grammatologie* (1967), som Brandt var med til at oversætte til dansk i 1970, udviklede en lingo, hvor særligt virulente begreber blev sat *sous rature* (grafisk blev overstreget) for ikke at smitte den omgivende tekst med deres logocentristiske metafysik. Men det blev almindeligt og accepteret ikke mere at argumentere, men blot at udsige og konstatere, ofte med retorisk applomb og excessiv produktion af neologismer. Ved bl.a. i *Tel Quel* at kaste broerne tilbage til ældre skribenter som Bataille og Blanchot vedkendte man sig sporene fra den betydelige tradition af antirationalisme i fransk tænkning og i fransk litteratur fra surrealismen, 'automatskriften' og længere tilbage Mallarmés 'agrafi'. Ligeså gjorde Brandt. Som han konkluderede i artiklen »Den vilde skrift« om Éluard og surrealismen: »Vi kender stadig ikke skriften og kødet, når vi har mærket deres in-fantile spil. Men vi er begyndt at gøre os begreb om omfanget af den rejste problematik: en bevidstheds-

krise, en fornuftskrise, som vil angå frigørelsens omgang med Sundheden og dens Menneskelighed» (3,4). Det var logocentrismen og den metafysiske forestilling om mennesket, der her blev kritisk benævnt.

Det tidligere omtalte problem med at fastholde scientismen og den videnskabelige ambition, samtidig med at man deltog aktivt i det diskursive skred, som især Derrida var gået i spidsen for, var ikke det eneste problem i forvaltningen af denne 'fornuftskrise', man følte de kendte vestlige tanketraditioner befandt sig i. Et andet og mere prekært kom til, nemlig at en videnskabelig fundering af kritikken af de herskende ideologier og den samfundsform, som bar dem, ikke kunne undgå at implicere et Marx-studium. Althussers *Lire le Capital* (1965) og *Pour Marx* (1966, dansk oversættelse 1969) var sådanne exegetiske, Marx-fortolkende studier, og de blev naturligt centrale i et franskorienteret miljø, der i årene efter 1968 fuldt deltog i den akademiske, ikke mindst den humanistiske ungdoms intenst samfundskritiske 'bevidstgørelse.' Efter at Marcuses danskoversatte værker og Marx' tidlige skrifter i Villy Sørensens udvalg for de interesserede havde været vigtige referencer i årene før, blev Marx himself omkring 1970 et must for alle og i et litteraturvidenskabeligt miljø naturligt noget, man gerne læste på tysk i den monumentale *MEW*-udgave, selv om den danske manglebindede (ny)oversættelse af *Kapitalen* begyndte at udkomme og allerede fra starten tilnærmelsesvis slog alle kendte salgsrekorder på det akademiske bogmarked.

Den Marx, der her dukkede op fra kildeskrifterne, var en væsentlig anden end den Marx, der figurerede i de franske fortolkninger, og som blev hilst velkommen i det Brandt-forord til *poetiks* 4. årgang, hvor marxisme dukkede op i undertitlen sammen med semiotikken og litteraturvidenskab. Sprængstoffet var åbenlyst. Den tyske marxologi eksploderede i de år i forbundsrepublikkens kritiske miljøer, ikke mindst på universitetet i Frankfurt. Der var hurtigt opstået en exegetisk ekspertise på et højt professionelt niveau, originalskrifterne blev læst kongenialt og på deres egne præmisser, d.v.s. i den Hegel-farvede historicistiske tankeramme, som de i det 19. århundrede blev skrevet i. Her var ingen af den slags forsøg på læse Marx moderne og i en strukturalistisk optik, som Althusser havde gjort. Tværtimod var den ny tyske marxologi, der naturligt følte sig sprogligt og filosofisk på hjemmebane, ofte aggressivt-defensivt kritisk over for den franske Marx sådan som det fremgik allerede i titlen på et indlæg fra Frankfurt-marxologen Alfred Schmidt: »Der strukturalistische Angriff an die Geschichte« (dansk oversættelse 1972). Omvendt var den tyske exegese Marx set fra et Derrida-influeret, poststrukturalistisk synspunkt en logocentrisk og metafysisk sag af tungeste kaliber. Teoretisk fandtes en forbindelse via den franske Hegel-exegese – Alexandre Kojève og Jean Hyppolite – men

det var ikke et voldsomt veltraderet spor og krævede igen indlæsning i det tyske originalstof, hvis det skulle holde i en dansk sammenhæng. Her kunne man ikke helt så nemt som i Paris komme afsted med at excerperere i klassikerne selektivt og 'ovenfra.' Den tyske forbindelse var nemlig overraskende ved at blive præsent i det yngre og kritiske danske humaniora. En række studerende ved det få år gamle idehistoriske institut på Aarhus Universitet havde valfartet til de nye marxologiske miljøer i Frankfurt og med sig hjem bragt både deres færdigheder i Marx-exegese og et krav om omfattende og dybe kildeskriptstudier til alle, der ville ytre sig videnskabeligt kvalificeret om og ud fra, hvad der måtte være en samfunds- og ideologikritiks teoretiske fundament. 'Kapitallogik' blev et varemærke. For et tidsskrift, der var kritisk, videnskabeligt og tilmed i sin undertitel vedkendte sig marxismen, var det en udfordring af dimensioner. Ikke mindst fordi hele den tanketradition, der nu marcherede ind på scenen via Århus ikke hørte til referencestofet. Fra litteraturvidenskab i København havde studieturene hidtil haft Paris som destination.

Men redaktionen tog udfordringen op, og på et mindeværdigt seminar på et billigt turisthotel i Tisvildeleje mødtes det københavnske miljø og et indbudt publikum med et udvalg af de århusianske Marx-kapaciteter. Deres førstemand Hans-Jørgen Schantz demonstrerede exegesen med skriftlærd autoritet og fandt med en imponerende hjemmevanthed rundt mellem de mange essentielt vigtige steder i den mere end 1.000 sider tykke røde mursten kaldet Marx' *Grundrisse* (udtalt med 't' i midten).

Brandt tog udfordringen op på den måde, at han i en række artikler uforfærdet, i en kendt *mattre de pensée*-stil, gav sig i kast med at skrive den originale tyske Marx fra *Grundrisse* og *Kapitalen* ind i sin egen diskurs. Resultaterne var som Marx-læsning betragtet mildt sagt uortodokse, og de indeholdt ikke meget, som nogen Marx-kyndig, og da slet ikke nogen af de nye kapitallogiske marxologer, ville kunne gen- eller godkende. Det var artikler, som alle blev publiceret uden for *poetik*, og de havde ikke været gennem den interne redaktionsproces, hvilket de nu også ville have svært ved. For i modsætning til Brandt var den øvrige redaktion kommet helt på det rene med, at Marx og den tyske marxologi måtte gøres til genstand for seriøse studier. *Lip service* var ingen løsning, så meget mere som spørgsmålet om videnskabelighed i kraft af den tyske forbindelse havde fået en afgørende drejning. Den enkle modsætning mellem *Teorien*, som man selv arbejdede i, og den uvidenskabelige *ideologi*, som den borgerlige metafysik hørte hjemme i, mistede i Brandts *Tel Quel*-farvede versionering af problemstillingen helt sin troværdighed, når kompetente kendere af kilderne kunne afvise *Teoriens* tekstudlægninger af in casu Marx som elementært fejlbehæftede og fulde af misforståelser. Og skønt empirispørgsmålet ikke kunne anses for

løst, så repræsenterede alene marxologernes kildekendskab og kompromisløse bestræbelser på begrebsklarhed en videnskabelig fordring, som tidsskriftet ikke kunne eller intellektuelt havde råd til at krybe uden om.

De redaktionelle diskussioner om disse spørgsmål fandt sted i kølvandet på det store publikumsmæssige gennembrud med *Tekstanalyser*. Det kan have medvirket til at skærpe dem. Tidsskriftet var heller ikke mere et relativt marginalt 'studentertidsskrift' – de fleste i redaktionsgruppen afsluttede deres studier i perioden 1970-72 og var blevet fast universitetsansatte; der var også institutionelle dimensioner på færde, Brandts »vilde skrift« var ikke en bekvem ballast at skulle manøvrere rundt med i det ny farvand, tidsskriftet var nået frem til. Med udgangen af 4. årgang udtrådte Brandt – tidsskriftets indtil da hyppigste bidrager – af redaktionen, og med starten på 5. årgang forsvandt det *Tel Quel*-ske triptykon fra undertitlen, der helt blev strøget.

Det teoretiske opgør blev offentligt i *poetik* 18 (5. årgang nr. 2, 1972) i form af en artikel ved Peter Madsen med titlen »Begrebsdannelsernes uomgængelige ødselhed«. Det var »bemærkninger« til Brandts efterskrift til den danske oversættelse af Georges Batailles *Den indre erfaring*, der var kommet samme år. Brandt havde her inddraget Marx i sin læsning af Bataille, der også opererede med økonomi-begreber. Brandt »lader formode, at han ser sin virksomhed i en marxistisk begrebmæssig sammenhæng« (p. 236). Så meget desto værre derfor, at han »fundamentalt forvansker de begreber han foregiver at hente hos Marx« (ibid.). Madsen anholder »uviljen mod begrebslig stringens« (p. 248) i Brandts skrift(er) og noterer, at »hans viden om den økonomi, som Marx beskriver, fremtræder som stærkt begrænset« (p. 238). Marx' stilling ikke som ikon for politisk tendens og engagement, men som videnskabelig autoritet er tydelig: »det er Marx' tænkning og videnskabelige arbejde, der destrueres« (ibid.) i Brandts 'ødsle' begrebsdannelse. Men Brandt bliver ikke syndebukken, der skal bære alle byrderne, det er en generel udskilning der er brug for: »I erkendelse af, at der er behov for at få klaret op, hvor der i *Poetik*s virksomhed ligger forskelle og hvor der ligger svagheder, har redaktionen besluttet at fremkomme med selvkritik på forskellig vis, i artikler og i kritiske kommentarer« (p. 236).

Kombinationen af personlig og redaktionel selvkritik var også en ledende tråd i det næste nummer – *poetik* 19 – der med tematitlen »Samfundsteori og tekstteori. Introduktion til litteratursociologien« bragte tre lange artikler med programmatisk status i forhold til den igangværende afklaringsproces. I den omfattende spidsartikel – over 65 sider – fremlagde Ralf Pittelkow grundbegreberne i »den marxiske teoridannelse«, sådan som de blev fremstillet i *Das Kapital* og *Grundrisse*, hvorefter fulgte en kritisk kommenterende gennemgang af de vigtigste bidragsydere til den marxistiske

teoridannelse om ideologifænomener, i hvilken forbindelse Althusser fik nogle anmærkninger. Også Freuds relevans blev diskuteret.

Fundamentet, hvorpå teorier fremover måtte bygges, var imidlertid afklaret, nemlig Marx' »kapitalens almene begreb og dens grundformer« (p. 6). Afslutningsvis kom Brandt til ny behandling for en af sine Marx-fortolkende artikler uden for tidsskriftet. Der er hos Brandt tale om »en manglende begribelse af den kapitalistiske samfundstotalitets karakter« (p. 57), således »at problemerne omkring forholdet mellem revolutionær teori og økonomisk og politisk kamp helt udviskes – det hele bliver til »vild skrift« (ibid.). Men kritikken af Brandt var også en kritik »af nogle forestillinger, som har været ret dominerende i poetiks artikler i det hele taget« (p. 57), og generelt gjaldt, at »semiotikkens vildskud er et lærerigt eksempel på konsekvenserne af manglen på dette fundament« (p. 68), d.v.s. på Marx' begrebsdannelse. Overbevisningen om gyldigheden af Marx' almene begreber var der ikke mere tvivl om, heller ikke om, at de kunne udvikles til konkrete og historisk specifikke analyser af den kapitalistiske samfundsformation. Således kunne man også gå frem på en anden front, nemlig med en afvisning af modernismen som samfundskritik og af teoritankegange, som var sympatiske med modernismen. Fra det fransk semiotiske felt gjaldt det Kristeva, fra den sene tyske Frankfurter-tradition Adorno: begge »artikulerer et abstrakt opgør med en abstrakt opfattet restriktivitet« (p. 56), ikke en historisk specifik kritik af det kapitalistiske samfund. Pittelkow genoptog hermed en tematik, som i samme kritiske optik også var behandlet i flere artikler i *poetik* 18 under tematitlen »Modernismens poetik«.

Litteratursociologi og massekommunikation

Ud over at den århusianske marxologi blev direkte nærværende i tidsskriftet i dette nr. 19 i form af en artikel fra Carsten Thau, der havde både idehistorieinstituttet og marxiske Frankfurt-studier i bagagen, formulerede nummeret en ny platform i videnskabelighedsspørgsmålet.

Tidsskriftets selvopfattelse af at være videnskabeligt funderet blev ikke anfægtet af skiftet til en ny linie, skønt den i afgørende henseender lå langt fra de tidligere former for teoretisk orientering og teori, hvorpå videnskabeligheden havde været bundet op. Der var ingen tvivl om, at man i den horisont, der nu havde åbnet sig, opfattede Marx' økonomiske hovedværker – læst på en kvalificeret måde – som et videnskabeligt fundament. Det fremgik ikke kun af de omtalte bidrag til *poetik* 17, men alle relevante steder i spalterne i dette og efterfølgende numre. Men samtidig med medvinden fra tidsånden var redaktørerne og derigennem de facto også tidsskriftet nu ble-

vet fast forankret i statslige uddannelsesinstitutioner. Selv om det var decentrale enheder, det foregik i, var det en lidt problematisk sag som institutansat åbenlyst at skilte med et teoretisk tilhørsforhold, der, trods al selvforståelse, i offentligheden blev opfattet ikke som videnskabeligt, men som politisk og endda yderligtgående sådant. Kritikeren Henrik Neiiendam havde signaleret, at man for så vidt ikke overså problemstillingen fra den side af offentligheden, hvor han befandt sig: I en yderst syrlig anmeldelse i Berlingske Aftenavis af ideologikritiske litteraturanalyser havde han demonstrativt anført instituttilknytning ud for hver enkelt bidragyder med en mere end tydelig antydning af, at det – som analyserne viste – var politisk virksomhed, det offentlige ansættelsesforhold blev brugt til. Internt på universitetet var det heller ingen stor hemmelighed, at nordiskprofessor Billeskov Jansen med samme begrundelse ivrede for at få sat litteraturvidenskabsinstituttet under (sin) administration.

Problemet's løsning kunne læses i Peter Madsens bidrag til nr. 19: »Litteraturvidenskab og socialvidenskab«. Allerede dens tysk- og Marx-klingende undertitel fortalte for så vidt, hvori den bestod: »Til ideologi-analysens socialvidenskabelige begrundelse«. Tankegangen var, at litteraturanalyse er ideologianalyse, og derfor »bliver det tvingende nødvendigt at grunde denne i samfundsanalyse, eller med andre ord: så bliver humaniora en del af samfundsanalysen i bred forstand« (p. 111). Hermed åbnede der sig flere nye arbejdsfelter for en litteraturvidenskab, der nu retteligt kunne omdøbes til en litteratur*sociologi*. Hvis man da ellers kunne vriste termen fra den ideologiske borgerlige disciplin, der p.t. uretmæssigt smykkede sig med navnet. Til det formål blev grundfejlene i den borgerlige litteratursociologis ateoretiske og empiristiske tilgang blotlagt. Dens manglende evne til f.eks. blot at reflektere den samfundsmæssige totalitet, hvori emnet indgik, var let at påvise.

Den dobbelte strategi teoretisk at bygge videnskabelighedsfordringen på Marx' samfundsanalyse og institutionelt at pakke marxismen ind i den neutralt klingende term *litteratursociologi* var også bærende for *poetik* 20. Det bar offensivt netop denne tematitel, og indholdet udsprang bl.a. fra et seminar afholdt af instituttets »Afdeling for litteratursociologi og massekommunikationsforskning«, der netop var oprettet og navngivet. I navnets sidste del fremtrådte en af den socialvidenskabelige funderings store praktiske konsekvenser: Med placeringen af litteraturvidenskaben som del af ideologianalysen var det nærliggende, ja uomgængeligt at udvide analysearbejdet til at omfatte det tilgrænsende og større – og i samfundet hastigt voksende felt – som den såkaldte 'massekommunikation' udgjorde.

I første omgang var det først og fremmest en teoretisk og programmatisk operation at foretage denne åbning. Men på sigt fik den stor indflydelse på

tidsskriftets indhold. Den gamle intention om at dække et bredere æstetisk felt end litteraturen blev i den ny teoretiske ramme til en ambition om principielt at inddrage det ideologiske område i samfundet i sin helhed. Men også med den nye ikke-æstetiske vinkel inde i billedet, at det måtte være de politisk og samfundsmæssigt mest betydningsfulde fænomener, man sigtede mod. Litteraturen og litteraturvidenskaben med de teoretiske styrker, der her var udviklet, måtte vedblive at være central. Men med kombinationen af teoretisk afklaring og politisk bevidstgørelse tegnede forlængelsen af det videnskabelige arbejde logisk at måtte blive en kulturpolitisk indgribende praksis.

Videnskabelighed og kulturpolitisk praksis

I *poetik* 20 forblev det dog endnu ved de teoretiske erklæringer. De var til gengæld utvetydige og antog i en ny politisk stil et teseformet præg. Peter Madsen skriver i artiklen »Kritiken af den politiske økonomi og »litteratursociologi«, at han antager som forudsætning, »at den marx'ske analyse af grundtrækkene i den kapitalistiske produktionsmåde er korrekt og gyldig for de aktuelle kapitalistiske samfund« (p. 16). Med dette som videnskabeligt grundlag viser han, »at den [eksisterende borgerlige og socialdemokratiske] litteratursociologiske forskning på forhånd udelukker sig fra videnskabelig forskning, da den ville anfægte dens selvforståelse« (tekstens egen kursivering) (p. 32). Den borgerlige litteratursociologis manglende evne til videnskabeligt at analysere ideologiske fænomener er »at dens grundlæggende kategorier er den borgerlige ideologis egne: individet, almenheden, frihed og lighed« (p.33). Artiklens typografisk markerede konklusion bliver da: »For at blive videnskabelig må litteratursociologien opløse sin selvforståelse på grundlag af og bygge videre på kritikken af den politiske økonomi [undertitel på Marx' *Kapitalen*]. Først da vil den kunne danne grundlag for en adækvat kulturpolitisk praksis« (p. 34).

Videnskabeligheden og 'kulturkampen', som den nævnte kulturpolitiske praksis ofte blev benævnt, lå i denne tankegang enkelt og uløseligt i forlængelse af hinanden. Men i et stort antal af de efterfølgende numre – i intervallet fra nr. 20 og op i 30'numrene – viste sig en meget synlig vægtning af kulturpolitik og af kulturkampsproblemer. Hvor tidsskriftets eneste praksisrettede tiltag indtil da havde været *Tekstanalyser*, hvis adressat var litteraturundervisningen i skole- og uddannelsessystem, så blev kulturpolitisk *praksis* efter teoriafklaringerne i de foregående numre et hovedemne. Ikke så meget i praksis, om man så må sige, men som en problematik, der energisk blev tematiseret i et historisk perspektiv såvel som i et perspektiv, man

kunne kalde 'politikteoretisk': Lenin, Lúkaacs, Brecht, Benjamin, Korsch, Sartre m.fl. blev referencer i mange og fyldige artiklers belysning af, hvordan ideologisk kamp var blevet ført, kunne føres og burde føres.

Den historiske analyse

Det var ikke hele redaktionen, hvis interesser lå her. De tekstanalytiske og dertil knyttede teoretiske problemer forsvandt da heller fra tidsskriftet, men de havde i 20'rumrene – i årene fra 1974 – ikke samme overskriftsværdi som de mere politiske. Det betød dog langtfra, at tingene var gået i stå på den front. Tværtimod kunne man næsten sige. Den åbne tekstteoretiske situation, som i *Tekstanalyser* viste sig i en flerhed og forskellighed af analytiske strategier, blev efter den marxske afklaring af rammebetingelserne for litteratur- og ideologianalyse på flere måder enklere. Efter orienteringsskiftet til hele den tyske tænkemåde blev mantraet i litteraturanalysen *den historiske analyse*. Mens tekstanalysen i første række vedvarende havde været strukturelt og deskriptivt orienteret, og først efterlods – især for så vidt angår tematikken – eventuelt kunne anskues historisk, blev den nu fra starten og som helhed genetisk orienteret: Hvilke historisk-sociale omstændigheder udsprang tekster og forfatterskaber af, og hvordan tematiserede teksterne de historiske omstændigheder, digterne havde været konfronteret med?

Tekstanalyser, der satte sig for konkret at udfolde historisk velunderbyggede svar på disse spørgsmål, blev trykt i nr. 17 og fyldte det meste af numrene 21 og 22. Men de nye betydelige opgaver med at oparbejde det historiske stof betød bestemt ikke, at teoretiske kontroverser var overstået. Der viste sig nemlig et afgørende teoretisk og analytisk konfliktstof i, hvordan relationerne mellem konkret tekst og forfatter på den ene side, de generelle historiske og sociale forhold på den anden side skulle anskues. Det ene hovedsynspunkt, der lå tættere på tænkemåden i den århusianske marxologi, blev repræsenteret af en ny bidragsyder, Preben Kaarsholm. I tre artikler med fyldige analyser af Pontoppidans »Nattevagte«, Defoes *Robinson Crusoe* hhv. af forholdet mellem græsk tragedie og antik produktionsmåde eksemplificerede han historisk læsninger – inspireret af tyske og engelske marxistiske forgængere på feltet – hvor der blev trukket direkte linier mellem de respektive perioders historiske hovedkonflikter og teksternes tematikker.

Det andet hovedsynspunkt blev trukket op i skarpt formulerede kritikker af Kaarsholms artikler skrevet af Pittelkow og Grodal. Med sidstnævntes formulering var det ikke muligt endsige retvisende »at gå fra beskrivelsen af

generelle udviklingstendenser til beskrivelsen af specifikke litterære tekster uden redegørelse for de forskellige formidlinger af klasse-mæssig og historisk art en given tekst er produceret af og i« (21, p. 69). Nøglebegreberne var her *specifik* og *formidling*. Man skulle kunne etablere en forklaring på, hvordan forbindelsen mellem de forskellige niveauer af fænomener, analysen inddrog, historisk kunne tænkes at være. Hvordan de specifikke tekster og deres ophavsmænd fra deres sted i den historiske kontekst havde fortolket de generelle sociale problemstillinger.

Den borgerlige litteratur og kulturkampen

I 24 blev de samme spørgsmål igen taget op, og der var ingen tvivl om, at redaktionen stod for, at de specifikke formidlinger var afgørende for analysens gyldighed. At man ikke kunne nøjes med de generelle 'afledninger' fra kapitalforholdet, som den århusianske marxologi syntes var fine, eller med den abstrakt teoretiske 'tilregning' af klassebevidsthed, som Lukács' opererede med i *Geschichte und Klassenbewusstsein*, en anden af de nu altdominerende tysksprogede referencer, der figurerede i artiklernes noteapparater.

Men selv under overvejelserne af disse nye, men alligevel traditionelt tekstorienterede problemstillinger, var det muligt at dreje perspektivet over på den dagsorden, der med Peter Madsens ord var »udviklingen af en socialistisk kulturpolitik« (24, p. 6). I kultur- og bevidsthedskampens perspektiv var det uomtvisteligt, at massekommunikationen og de sociale forhold spillede hovedrollen i »stabiliseringen og prægningen af forestillingerne og bevidsthedsformerne« (ibid.) i samfundet. Så beskæftigelsen med litteratur og tilmed borgerlig litteratur måtte særskilt begrundes. Den ene grund var »analysen af dens funktion i den ideologiske reproduktion i uddannelsessystemet og hvor den iøvrigt er virksom« (ibid.). Den anden var, at den borgerlige litteratur kunne udnyttes »som kilde til konkret anskuelig historisk indsigt i såvel den virkelige historie som de forskellige klassers reaktion på denne historie« (24, p. 6). Programmatisk blev det overordnede redaktionelle synspunkt til slut formuleret således: »Uden et grundigt kendskab til, hvordan den borgerlige kultur fungerer kan det være vanskeligt for *socialistiske kulturarbejdere* at undgå i et vist omfang selv at fungere på denne måde. Man må kende det, man vil bekæmpe./Således er studiet af borgerlig kultur et led i kulturkampen« (ibid., tekstens kursivering).

Poetik 24 havde tematitlen »Kulturpolitik og kulturkamp« med bidragydere, der ud over Peter Madsen var nye i tidsskriftet. I *poetik* 25 gik det direkte på »proletarisk kulturel aktivitet« (25, p. 32), bl.a. via en oversat tysk artikel »Om den æstetiske opdragelse af menneskene i arbejderbevægelsen«.

Blandt de nye bidragydere var Ib Bondebjerg, der i en meget lang artikel præsenterede Brecht som »Ideologikritiker og proletarisk praktikant«. Det redaktionelle forord citerede med tilslutning, hvad en anden ny bidragyder – Rolf Reitan – i samme nummer i et opildnende imperativ skrev: »ud af fikseringen på ideologikritiske opgaver og inn i politisk reflekterte klassekampsorganisatoriske perspektiver« (25, p. 5).

Det var naturligvis lettere at skrive om end i praksis at udføre noget 'klassekampsorganisatorisk'. Kultur- og klassekampssynsvinklen gik, efter de første optimistiske toner var anslået, uden om forsøg på direkte indgriben i den aktuelt foreliggende kultursituation og søgte i stedet tilbage i teorien og historien. 28 var viet til et klassikertekløver i den tyske marxistiske tradition: Lukács, Benjamin og Adorno. Ingen af dem bød på enkle eller perfekte løsninger endsigte slagkraftige strategier, og karakteristisk for den nu i 1976 mere søgende og håbende holdning til handlingsperspektivet pegede nummerets forord på, at man nok også skulle interessere sig for Ernst Bloch, den mystisk messianske, men Marx-inspirerede forfatter til værket *Das Prinzip Hoffnung*, der med sine mere end 1600 sider heller ikke her og nu repræsenterede det 'klassekampsorganisatoriske' perspektiv.

29 gik til den sovjetiske situation for med afsats i Solsjenitsyn og andre systemkritikere at diskutere socialismen og ytringsfriheden og »de intellektuelle mellemlags stilling efter en socialistisk omvæltning« (bagsidetekst), som uforandret var dagsordenen om end ikke mere lige om hjørnet. Men der kunne godt ligge et mønster i at *socialisationsproblematikken* i denne periode kom i fokus i de faglige miljøer og ligeledes rykkede ind i tidsskriftet. 27 bestod af Karen Sybergs socialisationsteoretiske og -historiske analyse af Christian Kampmanns forfatterskab, altså en samtidsrettet analyse, der ud over sit tekstanalytiske forehavende tematiserede aktuelle socialpsykologiske forhold og indirekte lagde en brik til en forklaring af, hvorfor det 'klassekampsorganisatoriske' ikke var ligetil at omsætte i nogen praksis. Nr. 30 havde temaet *Socialisation* og behandlede forskellige samfundsmæssige disciplineringsmidler: straffen – gennem et oversat Foucault-interview – og æstetikken, sidsnævnte i forlængelse af den tyske W.F. Haugs teori om 'vare-æstetikken', som det borgerlige samfunds teknik til at holde styr på masserne.

Problemer med klassekampsopsvinget

Da temaet *Arbejderkultur* blev adresseret i nr. 31, tegnede der sig også et mere komplekst billede end det, der blev præsenteret i nr. 25, hvor de proletariske paroler blev udfoldet. Peter Madsen fastholdt i artiklen »Historie og

ideologi«, at der siden slutningen af 1960'erne reelt var sket et 'klassekampsopsving', »som nok engang demonstrerede for den radikale intelligens, at det er kapitalforholdet, der er det afgørende« (31, p. 67). Han afviste konsekvent alle teorier om, at arbejderklassen i den udviklede kapitalisme var blevet integreret. Ikke kun borgerlige teorier om »det post-kapitalistiske industri-samfund« (Ralf Dahrendorf), men også hele paletten af marxistisk funderede teoretikere, der havde hældet til konklusioner med samme tendens: Marcuse, Habermas og alle dem, der med den unge Marx i hånd havde udvandet kapitalanalysen til abstrakt »fremmedgørelses«-snak« (31, p. 65). Heroverfor hyldedes Paul Mattick, »hvis studier i statsinterventionismens begrænsninger antagelig var et af de første eksempler på relevansen af en ortodoks tilegnelse af *Kapitalens* grundlæggende analyser« (31, p. 67).

Når kapitalismen trods grundforholdenes klare karakter kan fungere, bygger det »i meget stort omfang på subjektiv overtagelse af de for den kapitalistiske reproduktion nødvendige normer« (31, p. 90, tekstens kursiveringer). Igen kommer således socialpsykologien og især socialisationsteorien centralt ind i billedet, i denne artikel med konkret reference til Sartres store undersøgelse af Flauberts opvækst i *L'diot de la famille*. Men via Walter Benjamins erfaringsbegreb og nyere tyske teorier om klassebevidsthed udvides den socialpsykologiske vinkel til et klassemæssigt niveau og et aktuelt perspektiv. Det er i her, vi finder forklaringen på »det springvise i arbejdernes typiske forholdene sig til arbejdssituationen, som kan give sig udtryk i udsagn om relativ tilfredshed den ene dag og den næste dag voldsomme oprør« (31, p. 97). Klassekampsopsvingets øjeblikkelige usynlighed var formentlig kun forbigående.

De kulturkampsorienterede og aktivistiske positioner i redaktionen var dog ikke slet og ret kommet ind i en (bort) forklarende fase som reaktion på den afmatning i 'klassekampsopsvinget', man kunne registrere. Solsjenitsyn-nummeret – 29 – der principielt handlede om ytringsfrihed eller manglen herpå i et angiveligt socialistisk samfund, flyttede i selve sit tema fokus væk fra på teoretisk og bedrevende distance at se på bevidsthedsforhold i proletariatet eller hos intellektuelle, der i tidligere historiske perioder ikke havde forstået deres tids grundproblemer til bunds. Nu rettede blikket sig mere selvvransagende og reflekterende mod de intellektuelles stilling i vor tid som måske ikke så enkel, som de optimistiske og aktivistiske klassekampsimperativer i numrene 20, 23, 24 og 25 havde ladet forstå den var. Efter Solsjenitsyn-nummeret gik tematiseringen tættere på i nr. 34, der på forsiden bar titlen *De intellektuelles politiske rolle* under et foto af Jean-Paul Sartre med megafon for munden og en knyttet venstrehånd viljefast holdt op for publikum og kamera.

De borgerlige friheds- og lighedsforestillinger, som i nr. 20 blev opregnet blandt de illusioner, det var var den kritiske videnskabs opgave at gennemskue, føjes nu ind i et mere nuanceret billede. Kontrasten til den østtyske censur over for dissidenter og det vesttyske 'Beruftsverbot' fører til formuleringer om, at »i Danmark har der – til forskel fra Tyskland – været en demokratisk orienteret småborgerlig tradition af betydelig styrke med forankring i landbruget, ligesom arbejderbevægelsen har fastholdt de klassiske frihedsrettigheder som ledetråd« (34, p. 6). Forbeholdene følger straks efter. Men også en indrømmelse af, at »[e]n vis humanisme og en vis demokratisk indstilling er noget af det fundamentalt positive i den arv, som efterkrigsgenerationerne har kunnet viderefølge« (34, p. 9). Hvorpå igen følger forbehold. Sigende er det dog, at nummeret ud over at belyse 'den tyske misère' og Sartre begynder at diskutere, hvad der i Poul Henningsens og Villy Sørensens indsats som intellektuelle i det danske samfund har været 'bæredygtigt'. Teoretisk konstaterer forordet, at »den klassiske intellektuelles rolle som udenfor stående kommentator« (34, p. 7) er udspillet, grundet som den var på selvovervurdering. Men omvendt: »Afviklingen af de intellektuelles selvovervurdering skulle nødvendigvis føre til en fornægtelse af deres særlige muligheder« (ibid.). Kravet må være »tilknytningen til virkelige sociale bevægelser« (ibid.). Men tidligere tiders sangvinske, 'klassekampsorganisatoriske' sprog om 'proletariske praktikanter' m.v. er tydeligt ved at blive nedtonet.

Kapitallogik, videnskabelighed, klassekamp, historie

På tidsskriftets andre, mere traditionelle indsatsområder er da også foregået noget i mellemtiden. I nr. 25 blev varslet en perspektivering af »klassekampens realitet« i form af en beskrivelse af »plebejiske traditioner« (25, p. 6) tidligere i historien. Det blev i praksis i stedet med nr. 33 et af redaktionen politisk introduceret, men ellers ædrueligt historisk temanummer om *Skolelærerlitteratur* og det agrare småborgerskab i Danmark. Den politiske mønt, der kunne slås herudfra var begrænset. Reelt var det igen socialpsykologiske og mentalitetshistoriske perspektiver, der stod i centrum.

Martin Zerlang, der bar hele nr. 33, havde i nummeret forinden taget en teoretisk konfrontation. 32 gik under tematitlen *Historie – bevidsthedshistorie* uden om politikken og vendte tilbage til den historiske tekst- og bevidsthedsanalysens problemer, der ikke havde været i front siden de tidlige 20'numre. I sit 32-bidrag »Studiet af førkapitalistiske bevidsthedsformer« gik Zerlang nemlig i direkte clinch med den århusianske marxologi – kapitallogikken – og dens tyske teoretiske bagland. I numrene fra 19 og 20 havde denne ny skriftlærde Marx-ortodoksi været garanten for selve den

videnskabelighed, tidsskriftet funderede sig på, da den *Tel Quel*-semiotiske videnskabelighedsfordring og Brandt skarpt var blevet skivet af. Problemet, som Zerlang pegede på, var nu, at ifølge kapitallogikken kunne kun analyser, der byggede på Marx' kapitalismebestemmelse, være videnskabelige. Da denne afgørende del af Marx' arbejde ikke dækkede de før-kapitalistiske samfunds- og bevsthedsforhold, så kunne studiet af disse *eo ipso* ikke være videnskabelige.

Denne »teoriimperialisme« (p. 36) anfægtede Zerlang naturligt, og i en efterskrift til nummeret udvidede Torben Grodal kritikken af kapitallogikken og dens forsøg på at patentere, hvad videnskabelighed var. Socialhistorisk eller materialistisk historisk måtte den rette videnskabelige tilgang være, men at være forpligtet på kun Marx' analyse af de kapitalistiske grundforhold var ikke et holdbart kriterium for videnskabelighed. Ligesom hos Zerlang kom socialpsykologiske referencer – Freud, Benjamin, Elias – ind som afgørende faktorer for forståelsen af den virkelige histories bevsthedsforhold. Værd at nævne – især sammenlignet med Grodals senere synspunkter – var, at han i samme forbindelse kastede et skarpt blik på, hvor der hos de teoretiske inspiratorer fandtes »elementer af en Darwinistisk-evolutionistisk antropologi, til hvilken man må fastholde en kritisk position for ikke at komme til for hastige naturaliseringer af de historiske udviklinger« (32, p. 128).

Historien og ikke *klassekampen* var i det hele taget klart blevet kodeordet i slutningen af 1970'erne. Og det var blevet en term, der nu kunne formidle næsten hen over alle kløfter. Tidsskriftets nr. 35 bar tematitlen *Litteratur og historie* og var noget så unikt som en fællesudgivelse sammen med tidsskriftet *Kritik* og Dansk lærerforening. Sidstnævnte fagligt-pædagogiske forening, der på ledelsesplan havde mange personlige forbindelser med Aage Henriksen-skolens *Kritik*, havde i 1978 afholdt et efteruddannelseskursus under overskriften »Historien i dansk«. Den gamle *Kritik*-grundlægger Johan Fjord Jensen, der efter sin redaktørtid fagligt nu arbejdede ud fra en venstreorienteret kulturkampsforståelse, og som gennem det opstartende Projekt Dansk litteraturhistorie havde fået mange relationer med de københavnske litteraturvidenskabsfolk, stod som forenende figur, også selv om han i fællesnummeret spillede ud med et frontalt faghistorisk traditionsopgør: »Efter guldalderkonstruktionens sammenbrud«.

Sammenlignet med situationen i starten af årtiet, hvor *poetik* med *Tekst-analyser* fra en institutionel outsiderposition havde blæst til ideologikritisk attack på litteraturundervisningen i skole og uddannelsessystem, var meget da også sket. Både på bekendtgørelsesplan og i den praktiske undervisning, hvor store hold af nyuddannede og deriblandt ikke så få *poetik*-læsende kandidater havde besat gymnasiestillingerne, herskede en langt hen kritisk kon-

sensus. Blev tidsskriftets klassekampsparoler fra den mellemliggende periode – 20'rumrene – modificeret til et program med overskriftsord som historisk analyse og historisk bevidsthed, hvilket godt kunne være en mild omskrivning af tendensen i nr. 32 og 33, så havde man en platform, hvorpå både dansklærere og de nu yngre *Kritik*-redaktører godt kunne stå med og sammen. Men konvergens så man også mere internt. I sit bidrag til fællesnummeret rykkede Peter Madsen nærmere på det opgør med kapitallogikken, som de foregående historiske numre havde taget op: »Kapitalens historie i sig selv indbefatter [...] ikke blot de værdimæssige bevægelser, uden konkret og menneskeligt indhold kan heller ikke de kapitalistiske former reproduceres og udvikles, og dette sociale og menneskelige indhold kan hverken begrebsmæssigt eller reelt opsuges af kapitalen« (35, p. 42) Og i 'kapitalanalysen' løber man »en alvorlig risiko for i fascinationen af det intellektuelt tilfredsstillende system at tabe blikket for den reelle kompleksitet« (35, p. 43).

Det var nær ved at lyde som en selvkritik i stil med den selvkritik, der i 1972 var blevet udøvet i forhold til tidsskriftets linie i den forudgående semiotiske periode. Men den politiske og kulturpolitiske agenda blev ikke forladt i og med kritikken af Marx-ortodoksien, en kritik, der for så vidt angår bevidsthedsteorien blev udvidet til at omfatte Lúkacs, der også opererede med et »objektivistisk-lukket realitetsbegreb« (p. 46). Til gengæld introducerede artiklen italieneren Gramsci og hans begreber om de eksisterende forholds opretholdelse gennem udøvelsen af ideologisk 'hegemoni'. Heroverfor måtte målet være at etablere en alternativ 'historisk blok', et projekt hvori netop den intellektuelle kunne spille en afgørende rolle.

Historietermens brændende aktualitet, men også historien som et felt, hvor meningsforskelle ofte svandt ind i kraft af distancen og stofmængden, viste sig bredt i en række efterfølgende numre. 37 var viet til den i tidsskriftet ofte udskældte, men også meget omtalte Lúkacs og hans studier i den realistiske romans historie. Karakteristisk drejede det sig her ikke så meget om at afsige domme om, hvorvidt han generelt og teoretisk havde ret i sine synspunkter. Han fik lov til at tale selv i en oversat originaltekst og blev samtidig gjort til et stykke teorihistorie. Og i forhold til hans litteraturhistoriske præferencer – Balzac og Tolstoj – var der tale om stoforienteret at vise teksternes og historiens kompleksitet, ikke at bruge dem som afsæt for diskussion af den rette kurs i politik eller teori i almindelighed.

I forlængelse af Zerlangs ovennævnte synspunkter indeholdt 38 undersøgelser af før- og tidligkapitalistiske tekster ud fra en ikke-marxistisk, men bredt mentalitetshistorisk inspiration. Norbert Elias blev introduceret af Nils Gunder Hansen, og linien fortsatte i 40 med en introduktion til en anden mentalitetshistoriker, Carlo Ginzburg, af Martin Zerlang. Kom man

stadig ind på specielt mærkede gebeter som arbejderkultur og -litteratur foregik det historisk og deskriptivt, ja næsten musealt, sådan som det skete i kortlægningen af *Arbejderlitteratur i Skandinavien*, temaet for 42. Stoffet krævede stadig tolkning, men politisk oplydende og aktuelt rettede udlæggninger af det proletariske, som 20'rumrene havde budt på, var ikke mere på dagsordenen.

Massekommunikationen og feminismen

Overgangen fra kultur- og klassekampen til *historien* befordrede noget, der næsten lignede et hul på en byld. I 36 kom nemlig endelig den massekommunikation ind på siderne, som allerede i 20 var teoretisk varslet som vigtig i den Marx-funderede ideologianalyse. Det blev senere i nr. 25 (1975) – *Kulturkamp og kulturpolitik* – mere konkret varslet, at man planlægger at behandle »den ideologiske kamps strukturelle betingelser i et nummer om massekommunikation med henblik på forholdet mellem borgerlig og proletarisk offentlighed« (25, p. 6). Nu blev der i 36 (1979), som Morten Giersing stod for, fokuseret på de USA-dominerede økonomiske og ideologiske mekanismer i det internationale mediebillede. Men også en pragmatisk form for medieanalyse og kulturpolitisk holdning var repræsenteret i nummeret. Omsider, kunne man roligt side, rykkede feminismen og kvindelitteraturen ind i tidsskriftet med et temanummer, 38. Tekst- og forfattervalg så vel som tilgangen var også her historisk og litterær. Men i et senere temanummer om *Amerikanske kvindebilleder* (nr. 41) fusionerede kvinde- og historiesynsvinklen i flere af nummerets artikler med medieinteressen på en måde, der ikke gjorde alverden skrabud hverken for teorien eller politikken.

Efter starten på mediestoffet i 36, der pegede både tilbage og fremad, fik dette stof i også i andre henseender en ny profil. På sin vis var det gamle forbindelser, som oven på den tyskvendte klasse- og kulturkampperiode blev knyttet påny. Jens Toft, der i årgangene omkring 1970 havde introduceret og praktiseret den analytisk orienterede franske semiotiks bud på billedmedieområdet, vendte i 44 tilbage med en 'mytologisk' analyse af western-genren. Roland Barthes, der indgik med en oversat artikel i nr. 40, dukkede op igen i nr. 44, endda i poststrukturalistisk udgave – artiklen »Den tredje mening« – og Kracauer var også et teoretisk bidrag til billedanalysen. Teori behøvede ikke være samfundsteori.

I det hele taget var teorien slet ikke mere, hvad den havde været. De nye emner og områder – feminismen, massekommunikationen, billedanalysen – havde eller behøvede deres separate teoridannelser, og med *historien* som det nu uangribelige overbegreb var mange artikler i denne periode stoftunge

og forholdsvis teorifattige. Når teori og historie nu mødtes blev det til teori-*historie*, d.v.s. der lå en historisk relativiserende afstand til teorierne, ikke mere nogen påkaldelse af eller forestilling om den ene og eneste *videnskabelige* teori – Marx'. I 43 skrev Preben Kaarsholm om engelsk marxisme under titlen »Engelske excentrikere«, og man varslede flere artikler om de franske og tyske marxismetraditioner. I den antydede optik ville de også pådrage sig adjektiver, der på kritisk vis signalerede deres relativitet, deres tids- og kulturbundethed. Ikke overraskende advokerede Kaarsholm for *historien*, når *teorien* kom på banen. Det gentog sig i nr. 45, der med titlen *Kultur og revolution* påny vendte tilbage til koryfæet Lúkacs. Med alsidige, grundigt ide- og kulturhistoriske belysninger ved hjælp af bl.a. oversatte artikler skrevet af levende Lúkacs-elever fremtrådte han i sit miljø som barn af sin tid, ikke mere som autoritativ teoretiker, der kunne levere almengyldige sandheder. Og dermed gik der på sin vis en linie til en artikel i samme nummer, men af en helt ny observans, nemlig en yngre kandidats kritiske blik tilbage på den efter-68-politisering og -venstreorientering af litteraturstudierne, som han selv havde været vidne til. »Dualisme – kunst og politik. En autoritær tendens i den antiautoritære kulturkritik« var titlen. Af venlighed eller nok snarere forsigtighed undgik forfatteren at mønte sine mange kritiske betragtninger direkte på tidsskriftet. Det var andre i den faglige omegn, der blev benævnt og spiddet. Men kritikken kunne lige så vel have hentet meget af sit materiale i tidsskriftet. Kritikken var overordnet solidarisk med det progressive projekt, men der var ingen tvivl om, at tiden – vi er i 1982 – talte for besindelse, selvkritik, nyorientering, måske generationsskifte.

Navneskifte

Men tidsskriftet havde i mellemtiden skiftet navn. Med nr. 29 blev *poetik* til *Kultur & Klasse*. Ser man fra midten af 40'numrene tilbage på tidsskriftets forløb fra omkring 4. årgang, slår noget, der ligner en aristotelisk vending, en i øjnene. Vendingen ligger ret præcist lige midtvejs mellem det nummer, der markerede den kulturpolitiske kampfases indledning – *Tekstanalyser* – og det nr. 45, der med tematitlen *Kultur og revolution* blev dens slutsten. Men navneskiftet skete ikke kun omkring en peripeti i 'den lille historie', også omkring et handlingsomslag i den store historie. Havde man i de politisk handlingsmættede år, som 1968's studenteroprør indledte, kunnet forestille sig først noget revolutionært og senere i hvert fald et 'klassekampopsving', så horisonterne i 1977 ganske meget længere ud for den slags forestillinger. Men i stedet for en *anagnorisis*, en gen- eller erkendelse af

historiens sammenhæng placeret tæt på peripetien, sådan som Aristoteles ønskede den skulle placeres, kom navneskiftet snarere til at ligne det Aristoteles kaldte *hamartia*, en 'skæbnesvanger' fejlbeslutning, som ikke skulle være truffet; og slet ikke på det tidspunkt. Kunne man med nogen ret hævde, at *poetik*-navnet i takt med klasse- og kulturkampsdagsordenens voksende vægt fra 4. og 5. årgang og frem, blev mindre og mindre dækkende, så kom sjovt nok nøjagtigt det samme til at ske med det ny navn: Netop fra nr. 29 blev der langsomt, men systematisk mindre og mindre *kultur & klasse* i tidsskriftet. Og gradvis igen mere og mere – i en bred forstand – *poetik*. Kort sagt, der løber gennem tidsskriftets historie et sjældent dygtigt og velgenemført eksempel på vildledende varebetegnelse.

Det blev meget tydeligt i 40'numrene, da runerne blev ristet over arbejderlitteraturen i Skandinavien og Marx-løven Lúkacs' åndshistorie blev rekonstrueret. Men for det skarpe blik lå det allerede i situation og materiale på det tidspunkt, hvor navneskiftet indtraf. Selve nr. 29 handlede direkte om, at klassekamp, intellektuelt arbejde og ytringsfrihed ikke er let kompatible størrelser, måske ikke overhovedet. Socialisationstemaet i 30 fortalte, at kulturkampen på de indre, psykologiske fronter ofte er tabt, sjældent vundet, endnu før den politisk er begyndt. Og allerede i 32's indlæg om historiske studier af tekster og bevidstheder startede forholdsvist stilfærdigt, men insisterende første fase i nedbrydningen af mausoløet Marx. Kun tre numre forinden havde man i den redaktionelle introduktion af navneskiftet erklæret, at tidsskriftet »redigeres ud fra et marxistisk grundsynspunkt (...) Det er et organ for marxistisk bevidsthedssociologi i bred forstand og for bearbejdelse af alle typer erfaringer fra den aktuelle og – i høj grad også den – historiske kulturkamp« (29, p. 8). Tidsskriftet ønsker »også at fungere vejledende i forhold til en socialistisk kulturformidling på alle relevante samfundsområder« (ibid.) og vil bidrage »med analyse og kritik af aktuell socialistisk kulturpraksis«. Det skal videre »medvirke til at fremme udviklingen af socialistiske intellektuelle, der duer til andet og mere end undervisning og forskning« (ibid.)!

Om fremtiden hed det videre, at »forpligtelserne på den aktuelle kulturkamp er en kraftig profilering af den linje, der vil komme til at præge *Kultur og klasse*, i forhold til udviklingstendenserne i *poetiks* senere årgange. Det væsentligste brud med det *poetik* oprindeligt stod for er dog allerede sket tidligere; nu drejer det sig om at tage konsekvenserne« (ibid.).

Man kunne forestille sig, at det blandt konsekvenserne måtte være, at tidsskriftet erklærede sig åbenlyst som politisk kultur(kamps)tidsskrift, så meget mere som det umiddelbart forinden hed: »Tidsskriftet skal i sig selv kunne bruges i sammenhænge, der ligger uden for den universitære sfære« (ibid.). Men det blev fastholdt, »at *Kultur og klasse* fortsat vil være et *viden-*

skabeligt tidsskrift« (ibid.), dog nu mere bredt defineret som et tidsskrift, »hvis hovedstyrke ligger i de dybtgående analyser og den teoretiske videreudvikling« (ibid.). Sprængstoffet i videnskabelighedsaspektet var tydeligvis ikke mere af videnskabsteoretisk karakter, og man skulle heller ikke mere legitimere sig over for marxologien. Nu skulle man retfærdiggøre videnskabeligheden i forhold til det krav, at et tidsskrift, der ville spille en rolle i kulturkampen, måtte være pædagogisk og tilgængeligt »for alle alvorligt interesserede« (p.8).

Man fremhævede derfor, at »redaktionen [i de seneste numre] har søgt at fremme en mere tilgængelig sprogbrug i tidsskriftet. Der er også lagt mere vægt på kortere tekster (bl.a. anmeldelser) og andre teksttyper end den traditionelle akademiske artikel. Denne pædagogiske bestræbelse har ikke været lige synlig i alle bidrag« (p.7). Men, var den efterfølgende forklaring, forståelsesproblemerne er ikke primært sproglige, de er »i højere grad objektive, nødvendiggjort af virkelige problemers indviklethed« (p. 8). Med den begrundelse forbeholder redaktionen »sig da ret til at optage videnskabelige artikler af en hvilken som helst *nødvendig* kompleksitetsgrad« (ibid.). Videnskabsteoretisk er det et interessant udsagn, men også et udsagn, hvori der er indbygget rigeligt af den elastik, som kan bringes i anvendelse, hvis det viser sig *nødvendigt*. I forhold til den logisk positivistisk tenderende videnskabstankegang, som var mærkbar i tidsskriftets første årgange, mærker man her i 29 tydeligt den helt anden slags spor, der blev afsat i og af årene efter den marxske vending. Dog bør det noteres, at *dialektik* – det videnskabsteoretiske elastikbegreb over alle – aldrig blev særligt fremtrædende i tidsskriftets vokabular og tankebaner. Hyppigst optrådte det reelt i den forholdsvis korte periode og i de dele, hvor den *Tel Quel*-semiotiske Marx-tolkning var på banen.

Fin-de-siècle og mødet med (post)moderniteten

Alt dette var dog fjern fortid i de sidste 40^rnumre. Bevægelsen væk fra de *objektive* samfundsmæssige forhold over mod de *subjektive* sider, som socialisationsnummeret 30 havde markeret, blev nu fuldført. Nr. 47 handlede om Lacan/Laplanche-kontroversen og om psykoanalytiske problemstillinger. Nr. 48 handlede om mentalitetshistorie, og spidsartiklen i nr. 49 – en oversættelse af den amerikanske historiker Carl. E. Schorske – blev i nummerets bagsidetekst præsenteret med »sammenfletningen af politik og individualhistorie« som stikord. Artiklen var et kapitel fra Schorskens bog *Fin-de-siècle Vienna* og handlede om Freuds »revolutionære drøm«, hvori aktuelle politiske temaer og dybtliggende barndomsønsker fantasmatisk smeltede

sammen. Peter Madsen fremhævede i sin introduktion til artiklen Schorske-temaets aktuelle paralleller. *Fin-de-siècle Copenhagen*. Den måske næsten ironiske afslutning på tidsskriftets mentale krebsegang efter navneskiftet blev endelig det runde nr. 50. Redaktørerne gav sig her til at fortælle subjektivt om deres egne æstetiske oplevelser – en personliggørelse, som selv i årene, før den slags blev udhængt som *borgerlig individfiksering*, ville have været uhørt. Men som også blev tidsskriftets sidste forsøg på at mime noget, der tematisk svarede til den generelle stemning på den kulturelle venstrefløj. Her – eksempelvis i kulturtidsskriftet *HUG!* – stod det i årene hen mod 1980'ernes midte ligeledes på tilbagetrækning fra de store politiske projekter og på noget, der kunne tolkes som træt engagerede forsøg på 'politisk' at opshine det, der resterede – det personlige.

Hermed endte også en linie, og en ny begyndte. Som den tegnede sig gennem 50'numrene, kunne man karakterisere den som mødet med modernitet og postmodernitet. Nr. 51 havde tematitlen *Modernisme og massekultur*. Ligesom Schorske i 49 tematiserede flere artikler det aktuelle via et historisk tilbagegreb. Men forordet til nummeret lod ingen i tvivl om, at det var den nu aktuelle 'postmodernisme', det drejede sig om at forholde sig analyserende til. I nr. 51 og igen i 52 trak man på udenlandske fortolkninger af fænomenet hos teoretikere, der befandt sig i den marxistiske tradition. Der var oversættelser af Fredric Jameson (»Post-modernismen og den sene kapitalismes kulturelle logik«) og Habermas (»Indmarchen i post-moderniteten«) og i 52 af Terry Eagleton (»Kapitalisme, modernisme og postmodernisme«).

Men i næste store livtag – nr. 53 – der med tematitlen *Hvad var postmodernismen?* antydede en hidtil ikke hørt humoristisk undertone i tidsskriftets arbejde, blev det postmoderne fænomens historie og selvforståelse rullet ud i en stor artikel af Jens F. Jensen. I artiklens præsentation af stoffet fik det uden at være tygget igennem af en teoretisk masterteori lov til at tale for sig selv i en diskurs, der da heller ikke var set før i tidsskriftet. I kontinuitet med tidsskriftets tradition tilbage fra 30'numrene så man dog samtidig det historiske greb, hvis uomgængelighed også var pointen i Martin Zerlangs bidrag til nummeret »Når historien er ude ..« Så hen over fornyelsen overlevede stærkt den historiske tankegang, som i 32 – for så vidt også inden – havde opponeret mod politikken. Men nu i 50'ernumrene blev den mere åbenlyst en historietænkning, som ikke var historiefilosofisk eller marxistisk funderet. I en markant forskel til den marxske tankegang og dens skelet af deduktive *nødvendigheder* brugte man kulturhistorikeren Carlo Ginzburg til i nr. 54 at præsentere det helt induktive »indicieparadigme«. Og i en dobbeltartikel (i 54 hhv. 56) med den på det tidspunkt respektløse titel »Karl Marx var en tysk filosof« forsøgte jeg selv historisk-kulturanalytisk at anskue

den danske efter-68 politisering og Marx-reception, som tidsskriftet havde været en del af.

Man fornemmede i nogle af 50'ernumrene en vis – postmoderne – melankoli over det, der nu kun var historie, over tabte horisonter og håb. Eksempelvis sneget det sig ind i tematitlen på 56, *Underholdning og kedsomhed*, hvor den tyske 'kedsomhedsteori' som tilgang til at analysere livet i modernitet og postmodernitet blev bragt på bane. Men dominerende var dog *underholdningen* både som emne i den nu langt fyldigere opdyrkning af massekommunikative fænomener og som legitimt aspekt ved at arbejde med dette stof. Holdningerne var stadig delte mellem de mere kulturkritiske og dem, der omfavnede mediestoffet, som det nu engang var. Men mainstream tv-serier og film kunne nu analyseres, uden at det behøvede at ske til akkompagnement af socialpsykologiske dommedagsscenarier for slet ikke at tale om klassekampsstrategier. Numrene 56 og 57 – sidstnævnte med den karakteristiske tematitel *Billeder fra den ny verden* – samt 58 og 60 indeholdt mere film- og tv-analysestof end samtlige numre indtil da, og udviklingen af analytiske teknikker blomstrede tydeligvis bedre uden for spændetrojen.

Som en fortsættelse af sit store postmodernismeepos, der var startet i nr. 53, rehabiliterede Jens F. Jensen de udenlandske postmodernisters tidlige danske åndsfæller fra 1960'erne – attituderelativisterne – i en omfangsrig dobbeltartikel i numrene 59 og 60. Feminismens teoretiske problemstillinger kunne nu også stilles mere frit til undersøgelse, som de blev i Lise Busk-Jensens artikel i nr. 55, en linie, hun senere fortsatte i 62. Selv lyriske emner, der siden de tidlige ideologikritiske tider nærmest havde været anatema, dukkede i 59 op, dog morsomt og med ironisk distance pakket ind i en tematitel, der hed *Orfeus-banden*.

Igen viste tematikken sig at være postmodernistisk, men her ikke mere med melankolsk undertone, snarere postmodernismen som en udfrielse: »Dette nummer af *Kultur & Klasse* handler om Orfeus' efterfølgere, Orfeus-banden, romantikkens og modernismens digtere, og om det postmodernistiske opbrud fra denne lange tradition« (57, p. 5) stod der i redaktionens forord. Der blev taget tematisk og med ideologikritisk tang på det i en kritisk biografisk, i pointen kønspolitisk Gottfried Benn-analyse af Klaus Theweleit. Men tidsskriftet signalerede alligevel her i slutningen af 80'erlyrikkens årti med temavalget i 59, at det trods alt ikke mere abonnerede på egentlige genrefordomme.

Feministiske emner indgik både i 57 og 59, de behøvede ikke mere særlige temanumre; i førstnævnte skete det med en kunsthistorisk billedanalyse, et emnevalg, der også var repræsenteret i nr. 55. Tidsskriftets tidlige tværæstetiske perspektiv levede stadig. Måske var det en symbolsk hilsen

bagud til tidsskriftets start, at nr. 60 – uden påfaldende dækning herfor i indholdet – fik den gamle titel *poetik* som tematitel.

Den emnemæssig bredde og den analytiske mangfoldighed var betydelig fra starten af 60'ernumrene. Et underholdende element kom til med en ideologisk ladet diskussion om amerikansk tv, der kørte over flere numre med Ib Bondebjerg og Kim Schrøder som kombattanter. Titlerne »Oplysningens skizofreni? En Adorno-discipels møde med amerikansk TV'sjæl« (61) – hvilket refererede til Bondebjergs artikel i 57 – og »Den post-moderne mediepopulisme« (62), som var den angrebnes modsvar, fortalte fint, hvad man beskyldte hinanden for. De fortalte også om en af de fortolkningsmæssige brudflader, som tidsskriftets møde med modernitet og postmodernitet måtte give anledning til.

I 62 blev postmodernismen og feminisomens indbyrdes forhold tematiseret af Lise-Busk Jensen, og endelig i 63 konfronterede tidsskriftet den tilsyneladende helt postpolitiske tids vigtigste ikon i det sociale liv: computeren. *Computer-kultur* var tematitlen, der videreførte ansatserne til den bredt inkluderende og teoretisk åbne form for kulturanalyse, der både i tidsskriftet og i de universitære miljøer omkring i disse år tog over, hvor de ældre marxistiske måder at tænke kultur og samfund på havde været nødt til at slippe. Historien var ikke mere altdominerende som tænkeramme. Når en gruppe artikler i 62 belyste forfattere og teoretikere fra den centraleuropæiske mellemkrigstid var det ikke kun som skikkelser i en historisk kontekst, men som dele af en særlig *kultur*, der for at analyseres naturligvis måtte anskues udefra. Torben Grodals metateoretiske artikel i samme nummer viste, i hvor høj grad de reflekterede distancer var blevet dagens orden, ikke kun i forhold til primæremnerne, men også i forhold til de anlagte teorier og analysegreb. Hans artikel i 64 med titlen »Fiktion som moderne mentalt software« bød med sin kognitivistiske tilgang også på dagsordener, tidsskriftet ikke før havde lagt eller kunnet lægge sider til.

Litteratenquête under nyt logo

Midt i den stofflige og teoretiske mangfoldighed, som de første 60'ernumre bød på, var ét element slående sparsomt til stede, og det var litteraturen. Det var på det tidspunkt heller ikke umiddelbart et fristende felt at gå ind i. Det var dekonstruktionens *heyday*, og vinden fra Yale kom fejende ind nogenlunde de samme steder i landet, hvor kapitallogikken fra Frankfurt sin tid havde holdt triumftog. Ligesom tidligere kunne *historien* være en ædruelig-gørende remedium mod excesser, og jeg forsøgte i 64 med oversættelse af en amerikansk artikel med titlen »Litteraturkritikken og dens tilbagevenden til

»historien« at bringe ind i billedet, at man i USA måske allerede var ved at komme til historisk besindelse oven på den dekonstruktive bølge, som derovre var startet næsten et tiår tidligere.

Men misøren var større end som så, og i erkendelse heraf fik redaktionen den ide at lægge tidsskriftets sider til en bredtfavnende enquête i de litterære universitetsmiljøer om litteraturvidenskabens aktuelle situation. Indbydelsen til at deltage gik vidt omkring, og besvarelserne kom i et overraskende omfang næsten lige så mangfoldigt tilbage. Titlen på, hvad der udsendtes som et dobbeltnummer (65-66), blev *Litteraturkritikkens metamorfoser*. Den understregede den fornemmelse af konjunktur og omskiftelighed, som alle med faglig erindring om 70'erne og 80'ernes forløb havde til fælles hen over øvrige forskelle. Således kom tidsskriftet i en periode, som da også af mange opfattedes som kritisk og tærskellignende, på økumenisk vis til at bringe principielle indlæg af en række fagfæller, hvis tilstedeværelse på disse sider på ethvert tidligere tidspunkt ville have været utænkelig: Aage Henriksen, Torben Brostrøm, Thomas Bredsdorff, Niels Egebak, Hans Hauge og flere andre. Et nummer som dette løste naturligvis ingen problemer, hvordan skulle det også det. Men det signalerede en udogmatisk faglig åbenhed fra tidsskriftet og gav et bredt snapshot af, hvordan en række af dem, der havde været vidne til den næsten dramatiske omskiftelige post-68-udvikling, så på en situation tilsyneladende lastet med yderligere omskiftelser. I nr. 68 fik enquêten en tilføjelse med et antal kvindelige bidrag.

Med enquête-nummeret 65-66 foretog man også et ydre skift. Nr. 60 havde i tematitlen flirtet med *poetik*-navnet, og ingen i redaktionen ville have haft noget seriøst imod at genoptage det gamle navn som tidsskriftets, hvis ikke det var for besværligt og måske identitetsforstyrrende i relation til læsere, offentlighed og ikke mindst de bibliografiske baser. Som praktisk mellemløsning forsøgte man da med en forkortelse af titelordene til *K&K* suppleret med en dobbeltfortolkende undertitel: *Kultur og Klasse, Kritik og Kulturanalyse*. Og som yderligere noget uhørt i tidsskriftets historie – det var for alvor ved at blive nye tider – inddrog man en professionel typografisk designer til at løse en opgave, som bestemt ikke var nem: At designe et logo, der havde den ny undertitel med, men som også skulle kunne fungere visuelt, hvis undertitlen på et tidspunkt gled ud, hvilket var tanken, at den skulle. Opgaven blev løst af Torben Skov, og siden har hans logo *med* undertitel prydet omslagets forside, logoet *uden* undertitel dets bagside.

Hvor er meningen?

Enquêtesvarene viste ikke kun bredde, men også uvisheden i den litteraturvidenskabelige situation. På det overordnede plan uvisheden om hele litteraturanalsens fremtidige udviklingsretning. På det konkrete analytiske plan den grundlæggende uvished om, hvor i teksterne betydningen befandt sig, og hvor stabil den var. Denne problematik kom til at løbe som en kraftig rød tråd især igennem numrenes litterære bidrag fra midt-60'ernumrene op til slutningen af 70'ernumrene.

Det viste sig allerede i de efterfølgende tematitler: 67, der hed *Fra teksternes vildnis*, og 70, der spurgte: *Hvad er meningen?* Det var ikke udtryk for nogen konjunkturridende imødekommenhed over for den sent ankomne dekonstruktion. En række bidrag fra i numrene fra 65-66 over 75 og frem til 79 havde direkte som ærinde at afsløre dekonstruktionens argumentatoriske hokus-pokusknep, teoretiske vrøvl og akademiske lemfældighed også på andre niveauer. Men ligesom tidsskriftet i 50'ernumrene var kommet til at ville konfrontere modernitet og postmodernitet, var det nu rustet til seriøst og uden hellige køer at konfrontere de grundlæggende tekstlige betydningsproblemer, som mange grene af litteratur- og sprogvidenskaberne i 70'erne og 80'erne havde gjort nærværende og uafviselige: receptionsteoriene, de forskellige poststrukturalistiske forgreninger, neopragmatiske teorier m.fl. Dekonstruktionen var kun et mærkeligt hjørne af et større billede, der tilmed ikke var helt nyt. Tidsskriftshistorisk kunne man godt antyde det perspektiv, at det var nogle af den tidlige franske poststrukturalismes problemstillinger, der nu igen kom inden for tidsskriftets arbejdsfelt. De havde været der indtil Brandt og *Tel Quel*-semiotikken var blevet skivet af under den afklaring af uklare synspunkter, som ideologikritikken og den marxologiske forståelsesramme i 1972 havde krævet. Men tilføjes bør da straks, at den form, hvori de gamle problemstillinger vendte tilbage og nu blev diskuteret, naturligt var en hel anden, ligesom ramme og situation var det. Brandts form for diskurs dukkede ikke op igen og ville have været helt malplaceret i den ædruelige ræsonnements- og skrivestil, som man betjente sig af, da man nu begav sig ind i vildniset.

I forhold til de tidligere relativiseringer og perspektiveringer – i 40'ernumrene og stærkere i 50'ernumrene – af hidtil uanfægtelige fundament, havde man denne gang ikke engang *historien* med i bagagen. Både små og store historier anskuet som narrative tekstkonstruktioner var blevet berørt i de tidlige 60'ernumre, men blev fuldt og frontalt belyst, bl.a. i et fremragende pædagogisk bidrag i 68 fra den amerikanske 'New Historicism's hovedmand Stephen Greenblatt. Denne uddybede viden om vilkårene for også det historisk baserede videnskabelige arbejde forhindrede dog

naturligvis ikke, at den historiske tilgang kunne bruges produktivt og indsigtsgivende, blot vidste man nu mere om redskabernes karakter.

Der var ikke vandtætte skotter over for de andre stofflige felter, men det var især på det litteraturteoretiske gebet, at disse problemstillinger rejste sig og blev diskuteret. Mediestoffet var nu – uden særlig teoretisk eller politisk begrundelse – en selvfølgelig bestanddel af tidsskriftets faglige dækning. Film, tv og massemedial populærkultur blev tematiseret selvstændigt i numrene 69 og 74, og filmanalyser indgik jævnligt som enkeltbidrag i numrene fra 60'erne til slutningen af 70'ernumrene. Både i film- og tekstanalyserne var psykoanalytiske vinkler ofte dele af tilgangen og var en fællesnævner for væsentlige dele af 73.

Kulturanalysen

Det nye element, der i løbet af 60'ernumrene blev synligt og i 71 lagde tema og titel til et fyldigt hæfte, var *kulturanalysen*. Termen forbandt sig ikke med nogen nødvendighed med en historisk tilgang, ja dens tiltrækning var vel delvis forbundet med, at den historiske fremstilling teoretisk havde mistet sin uskyld, sin uangribelige selvfølgelighed. Samtidig tog kulturanalysen også over, hvor den politisk farvede ideologianalyse tidligere havde regeret uden dog at have gjort meget ved stoffets mangfoldighed. Netop de meget stofnære, såkaldt »tykke beskrivelser« (Clifford Geertz) blev til gengæld en del af den nye kulturanalyse, som bl.a. fra antropologisk side havde vunden med sig i disse år. Den metateoretiske, men også historiske fremstilling af »Kulturanalysens teoretiske traditioner«, som jeg bidrog med til 71, fortalte, at anliggendet egentlig var ret gammelt og dertil analytisk rigt varieret, hvis man så efter i de mange relevante fagtraditioner. Det bevidsthedsmæssige krydsfelt mellem humaniora og samfundsvidenskaber var ikke opfundet i og med den Marx-refererende ideologianalyse, som man tidligere havde fået indtryk af i tidsskriftet. Man behøvede derfor ikke opgive interessen for feltet, reelt bød der sig en række andre tolkningsrammer til. Omvendt gjaldt det også, at der stadig udgik inspirationer fra traditionen ligesom denne igen kunne underkastes kulturanalyse, som det skete i 77, der både analyserede Walter Benjamins problemer kulturanalytisk og bragte hans kultur- og medieanalytisk mest berømte artikel i en ny oversættelse.

Kulturanalysen var med til at føje litteraturens konstruktioner ind i en større ramme, ikke mindst de narrative konstruktioner. Nr. 76 med tematitlen *Det narrative* blev viet disse problemstillinger, hvis opdyrkning naturligvis også repræsenterede en forbindelse tilbage til tidsskriftets gamle narratologi- og strukturalismeorientering, en forbindelse, som ligeledes blev

aktiveret, da nr. 78 med tematitlen *Metafor* bragte en oversættelse af Roman Jakobsons »To aspekter af sproget«, en af strukturalismens højklassiske standardreferencer.

Strukturalismen og andre kontinuiteter

Generelt aner man i tidsskriftets nyere udvikling – efter at det var blevet afprøvet, at intet mere var fredet som teoretisk helligt og hævet over diskussion – at mange inspirationer med forkærlighed hentes fra en ramme af teoretiske traditioner, som på den ene side repræsenteres af retorikken og dens forgreninger ind i litteraturvidenskaben, på den anden side den klassiske strukturalisme. Efter tilbagegrebet til strukturalismen i 78 blev den retoriske tradition tematiseret i 79, og efterfølgende blev Roland Barthes emnet for 84, selv repræsenteret gennem sin 'håndbog' fra 1970 med titlen »Den gamle retorik«. Senere er Jakobson fra 78 blevet genaktiveret nu i et temanummer om *metonymi* – nr. 96 – i kombination med en oversættelse af den Jakobson-inspirerede strukturalist Genettes klassiske metonymi-artikel.

Men andre kontinuiteter løber side om side hermed. Den grundige kortlægning af den feministiske litteraturvidenskabs teoretiske udvikling, som startede i 50'erne og 60'ernumrene, blev fulgt op med temanummeret *Feminisme og litteraturvidenskab* i nr. 88. Litteraturhistorieskrivningen kunne i 30'ernumrene ikke diskuteres, uden at relationerne til samfundshistorien var helt i forgrunden. I 92 blev den gentematiseret på direkte literære præmisser, nu med fagtraditionens nyere klassikere som Curtius og Auerbach i centrum. Kontekstuelle problemstillinger blev dog også diskuteret flere steder i nummerets bidrag. Modernitet- og postmodernitettemaerne, der i 50'ernumrene markerede tidsskriftets bestræbelse på at komme à jour med kulturtilstanden i det omgivende samfund på det tidspunkt, havde i 80'erne og 90'ernumrene panderter i temanumre som *Urbanitet og æstetik* (82), *Modernisme* (85), *Efter postmodernismen* (93) og *Den moderne roman* (95). Nye tekstanalytiske felter er blevet formuleret og belyst: *Rum og sted* (90) og *Litterær karakterologi* (94). Men gennemæssig tilvækst i tidsskriftets tematiseringer i de seneste år har nok alene været opkomsten af person- eller rettere forfatterskabsdefinerede temanumre: skønlitterært *Kierkegaard* (83) og *Seeberg* (97), på den teoretiske front *Barthes* (84), *Bachtin* (86) og senest *Derrida* med fokus på et enkelt værk (99). Til gengæld kan man bemærke en 'negativ fornyelse', nemlig at film-, tv- og mediestoffet ikke efter 81 – *Fjernsyn i forvandling* – har været genstand for tematisering i selvstændige numre og på enkeltartiklernes plan kun har været sporadisk til stede. Det har sin forklaring i redaktionelle forhold, er ikke et resultat af redaktionel

strategi. Samtidig med at tidsskriftet teoretisk og analytisk har været så åbent som nogensinde før, kan man således konstatere, at det de facto i den seneste snes numre emnemæssigt har været mere snævert litteraturvidenskabeligt, end det har været, siden de første 20 numre blev sat i søen. Det kan ændre sig igen. Praktisk peger det imidlertid også på, at denne lange række af tidsskriftsnumre ikke har redigeret og udgivet sig selv, men altid kun har været et resultat af, hvad et antal redaktionelt involverede i skiftende konstellationer har kunnet udvirke. Hvilket naturligt fører til næste afsnit i dette vue over et tidsskrift, der nu har været 38 år på banen.

Redaktionelle forhold, første halvdel

Som omtalt var en drivkraft ved starten af *poetik* de endnu studerende initiativtageres ønske om at få publiceret deres eget skriftlige arbejde af forskellig slags. De syntes selv, at det var for godt til at gå i skrivebordsskuffen. Den vurdering må man sige, at de havde ret i. Der var ingen tvivl om, at tidsskriftets grundlæggere repræsenterede en faglig fornyelse, som på det tidspunkt pressede sig på, eller som der i hvert fald var et presserende behov for. Og deres forslag til, i hvilken retning man skulle søge, dækkede med stor bredde, hvad der internationalt rørte sig i de centrale humanistiske fag på det tidspunkt. Men fællesmængden i initiativtagernes dagsorden, som ud over det publiceringsmæssige i høj grad gik på *videnskabeliggørelse* generelt, var begrænset af forskelligartetheden i deres referencer og inspirationskilder. Der er en iøjnefaldende sammenhæng i, at den meget stærke franske og strukturalistiske orientering, som ret hurtigt slog igennem, i løbet af nogen tid blev efterfulgt af, at de mest angelsaksisk, videnskabsteoretisk og filosofisk orienterede i redaktionsgruppen gled ud. Søren Kjørups ovenfor citerede hjertesuk fra 1969 om »den forbandede sprog- og traditionsbarriere«, der spærrer for alt, som ikke er fransk, fortæller direkte det, der indirekte læses ud af linien i tidsskriftets første år. Men der var også det sammenfald på færde, at de franskorienterede var litteraturvidenskabsfolk, mens de engelsklæsende kom fra andre fag, hvis orientering var mere vestvendt. Da 'målsætningsdebatterne' i 1968-69 rykkede ind i tidsskriftet, var det naturligt litteraturvidenskabstituttets debatter, man lagde sider til og reelt gjorde til tidsskriftets debat.

Efter afgang af Niels Erik Wille, Hans Siggaard Jensen og Søren Kjørup var det i januar 1970 – ved starten på 3. årgang – et større litteraturvidenskabeligt hold, som rykkede ind i redaktionsgruppen for at supplere de tilbageblevne Madsen og Brandt: Jørgen Dines Johansen, Torben Grodal, Ralf Pittelkow, Viggo Røder og undertegnede. Jens Toft og Finn Hauberg

Mortensen, der kom fra andre fag, var også med på kolofonen, men det var i den institutinterne gruppe udvidet med den franskstuderende Brandt, de afgørende redaktionelle diskussioner kom til at foregå. Det var en tid med stor og intens faglig aktivitet på alle niveauer, med en dramatisk accelererende politisering af de faglige positioner, der derudover udviklede sig til nye i løbet af få måneder. Som Pittelkow skrev i sin artikel til II, 4, stod han på publikationstidspunktet desværre allerede på nogle andre teoretiske positioner end ved artiklens tilblivelse. Men publiceres skulle der selvfølgelig. De studiemæssigt længst fremskredne i gruppen var ved at bringe sig i position til de næste faste stillinger i faget, man vidste var på vej. I den ultra- og basisdemokratiske stemning, som samtidig herskede, foreslog Pittelkow, der endnu ikke hørte til stillingskandidaterne, på et tidspunkt i denne periode, at artiklerne i tidsskriftet skulle publiceres anonymt, så de ikke kunne bruges til personlig meritering. Der var forståelse for princippet, men ikke for at bringe det til praktisk anvendelse.

En udskilning var på det tidspunkt igang, og inden starten af 4. årgang havde – foruden Toft og Mortensen – Jørgen Dines Johansen ufrivilligt forladt redaktionen. Begrundelsen var hverken egentlig faglig eller politisk. Det var den til gengæld, da Brandt med udgangen af 4. årgang også afgik fra redaktionen. Den blev tilmed offentligt og udførligt beskrevet i Madsens indlæg i nr. 17 og senere i Pittelkows artikel i nr. 19.

Også internt blandt de tilbageblevne foregik der bevægelser. 4. årgang med *Tekstanalyser* blev i praksis altovervejende redigeret af Madsen og mig uden større redaktionel mødeaktivitet i hele gruppen, hvoraf flere var travlt optaget af mere individuelle projekter. 5. årgang, hvor afklaringen på vej mod Marx var en hovedsag, lignede mere af et gruppeanliggende, men nu med Pittelkow som vigtig spiller på midtbanen. Anker Gemzøe fra litteraturhistorie i Århus blev formelt medlem af redaktionen fra 5. årgang og Carsten Thau fra idehistorie i Århus fra starten af 6. årgang, men af flere – også geografiske – grunde kom de aldrig til at spille nogen aktiv rolle i de redaktionelle processer.

De kultur- og klassekampsdominerede numre i 20'erne skyldtes i alt væsentligt Peter Madsens indsats, ligesom navneskiftet i 29 gjorde. Selv var jeg på det tidspunkt gledet ud i periferien af det redaktionelle system, for så vidt angår den indholdsmæssige linie. Mit sidste artikelbidrag i en lang periode stod i nr. 21, og som det fremgik af den da to år gamle artikel, lå mine interesser især i problemfeltet socialhistorie og tekstanalyse, ikke i de brede fagoverskridende kultur- og klassekampsstrategier. I modsat retning gled Ralf Pittelkow i denne periode; væk fra politikken inden for tidsskrift og universitet og ud mod den 'rigtige' politik, nærmere betegnet partipolitik i VS. Pittelkow og Viggo Røder udtrådte med udgangen af 7. årgang af redak-

tionen; sidstnævnte havde i realiteten gjort det længe inden. Tilbage af den store 1970-besætning var ved navneskiftet således kun tre – Madsen, Grodal, Holmgaard – hvoraf de to mestendels var imod dette skifte og derudover enige om at prioritere den socialhistoriske analyse af tekster og bevidsthed over det aktuelt politik- og kulturindgribende. Hvilket dog ikke forhindrede, at navneskiftet fandt sted. I sådanne situationer talte de ellers fraværende og ikke-indgribende Århus-medlemmer af redaktionen nemlig pludselig med, især fordi deres synspunkter altid fulgte samme bane som den, der havde ført til, at de formelt var kommet til at figurere i redaktionen.

Den redaktionelle situation var ikke optimal omkring dette omdrejningspunkt i historien, den lille såvel som den store historie. Løsningen blev opblødning via indsupplering. Den tilbageblevne trio blev med starten af 9. årgang suppleret af fire nye redaktører: Søren Schou, Morten Giersing, Peter Larsen og Ib Bondebjerg. Af disse var kun sidstnævnte klart den proletariske klassekamps mand, selv om også Schou var interesseret i den aktuelle kulturdebat; Giersing og Larsen var massekommunikationens folk. Måske var det en vis afspejling af den ny redaktionelle sammensætning, at den historiske og analytiske – herunder massekommunikative – orientering i løbet af 30'rumrene langsomt vandt frem, uden at de tidligere dominerende politiske og kulturpolitiske dagsordener dog i første omgang forsvandt. Efter indsuppleringen af nye ansigter blev der etableret en redaktionel arbejdsdeling, således at en 'lille redaktion', hvori Peter Madsen som den eneste af de gamle redaktører indgik, forestod det løbende redaktionsarbejde, mens hele redaktionsgruppen kun mødtes et par gange om året.

I slutningen af 1980 hen mod starten på 11. årgang tilkendegav jeg på et møde i 'den store redaktion' interesse for at tage en periode i 'den lille redaktion.' Det syntes Peter Madsen bestemt ikke var nogen god ide, uden at det blev fagligt substantieret, hvori problemet egentlig skulle bestå. Udgangen på de efterfølgende trakasserier, hvor bølgerne gik højt, blev, at man i forbindelse med yderligere redaktionel indsupplering etablerede en ny 'lille redaktion', hvori hverken Peter Madsen eller jeg skulle indgå. Nye i den store gruppe var Martin Zerlang, Lise Busk-Jensen og Marie-Louise Svane, lidt senere endvidere Preben Kaarholm. Ud trådte Ib Bondebjerg. Som ny 'lille redaktion' blev nedsat en gruppe bestående af Peter Larsen, Lise Busk-Jensen, Marie-Louise Svane og Martin Zerlang. En god del af indholdet i de kommende numre var allerede da besluttet, herunder bl.a. temanummeret om arbejderlitteratur i Skandinavien. Men der blev aftalt nogle regler for relationerne mellem den store og den lille redaktion, og de indeholdt en tydelig vægtforskydning over mod sidstnævnte.

I løbet af 12. årgang afløste Preben Kaarsholm Marie-Louise Svane i 'den lille redaktion', der klarere end før fremtrådte som tidsskriftets egentlige redaktion. Denne havde også fundet sin egen stil, der lå langt fra, hvad man tidligere havde kendt til. Det var også i den periode, at der for første gang blev drukket rødvin til redaktionsmøderne, der ligeledes som noget nyt foregik om aftenen i hyggelige private hjem.

Tiderne var skiftet, og det gjaldt også den redaktionelle linie, der ikke mindst med numrene 47 og 48 tegnede godt i forhold til en ydre situation, hvor de proletariske parolers periode tydeligt nok var ovre. Det lå i 1981-kompromisets nedfældet i mødereferatet, at jeg ikke permanent behøvede at være udelukket fra deltagelse i 'den lille redaktion', et punkt der i sig selv siger en hel del om den redaktionelle stemning og situation på daværende tidspunkt. I 1983, hvor 12. årgang løb ud, var den gode, rødvinformildede stemning da endnu heller ikke trængt fra den lille ud til den store redaktion. På det tidspunkt havde jeg tilfreds og med en vis optimisme fulgt den udvikling, redaktionsarbejdet var kommet ind i, da den nyetablerede 'lille redaktion' havde fået arbejdsro. Efter mange år ude i den redaktionelle periferi – periodevis selvalgt, i andre perioder tvunget – forekom det da attraktivt igen at blive redaktionelt aktiv, så meget mere som jeg uden problemer kunne tilslutte mig den nu påbegyndte linie. Men dette ønske modsatte Peter Madsen sig hårdnakket, trods 1981-kompromisets retningslinier.

Bølgerne gik påny højt med lange, indædte debatter mellem hovedkom-battanterne, uden at de dog bragte noget klart fagligt konfliktstof frem. Enden tog form af et ultimatum til den samlede redaktionsgruppe fra Peter Madsens side: Enten blev jeg udelukket fra redaktionelt arbejde, eller også forlod han tidsskriftet. Kravet kom til afstemning i 'den store redaktion' og blev afvist med et stort flertal. Det kunne hjælpen fra Jylland ikke ændre ved. Madsen tog konsekvensen. Sidste aftryk af hans lange energiske indsats i tidsskriftet – bragt i nr. 49 – blev en halvsides introduktion til Schorskes analyse af Freuds »revolutionære drøm«. Det var uplanlagt som afskedsord. Så meget desto mere symbolsk. Nr. 50, hvis usædvanlige indhold var Peter Madsens idé, bidrog han ikke til.

Redaktionelle forhold, anden halvdel

Siden Dines Johansens og Brandts tvungne afgang i starten af 1970'erne havde der ikke været store åbenlyse kampe om den redaktionelle magt og linie. Men der havde mellem de stadig færre tilbageblevne under overfladen hersket en betydelig spænding, som ikke gjorde redaktionen til noget behageligt sted at komme, hverken i 20'numrenes klassekampsperiode eller

under den strategiske tvedeling, som indholdet i 30'numrene vidnede om. Efter Madsens selvvalgte exit tiåret senere indfandt sig til gengæld en betydelig rolighed og en større kontinuitet. Nogle redaktionsmedlemmer gled efter årelange indsatser ud, nye blev suppleret ind, men hovedlinien gennem de efterfølgende 50 numre blev en forbløffende kontinuitet hen over de tematiske forskydninger, som perioden fra 1984 til kom til at byde på.

Med starten af 14. årgang ændrede man terminologien, således at den lille redaktion blev til 'redaktion' slet og ret, mens 'den store redaktion' blev omdøbt til 'redaktionspanel', en uformel gruppe med ret, men ikke pligt til at kommentere linien og rådgive redaktionen. I dette panel indtrådte tidligere redaktører, der var interesseret, nogle af de skandinaviske kontakter samt nye ansigter, deriblandt den gamle *Kritik*-grundlægger Johan Fjord Jensen. Dertil kom nogle udenlandske faglige notabiliteter, som havde bidraget til tidsskriftet og bakkede det op, bl.a. Fredric Jameson. Preben Kaarsholm forlod redaktionen efter 13. årgang, hvor i stedet Søren Schou indtrådte. Sammen med Peter Larsen, der flyttede til Norge, rykkede Schou i 1988 over i redaktionspanelet. Den første opsupplering af de tilbageværende tre – Busk-Jensen, Zerlang og undertegnede – fandt sted med nr. 67 (1990), hvor Jens F. Jensen kom til, bl.a. for at dække det mediestof, som det i strækket fra omkring nr. 40 til nr. 60 havde været Larsens store bidrag at gøre til en vigtig bestanddel af tidsskriftets profil. Zerlang gik efter et tiår i redaktionen over i redaktionspanelet med udgangen af 1991. Således stod en trio alene for 70'erne og 80'ernumrene frem til 1999, hvor Per Krogh Hansen og Gitte Duemose Hansen trådte ind, sidstnævnte dog for relativt hurtigt at forlade både universitet og redaktion. I 2002 blev Jacob Bøggild medlem af redaktionen i 2002, og i 2003 udtrådte Jens F. Jensen.

Da tidsskriftet startede i 1967, udgik det fra en gruppe, der kaldte sig »Litteraturkredsen i København«. Den afløstes nogen tid efter tidsskriftstarten af »Selskabet Poetik«, en principielt åben, men kontingentopkrævende forening, på hvis generalforsamling tidsskriftets redaktion formelt set blev valgt. Det var i det regi, den store redaktionskabale i 1970 foregik. Men i takt med at redaktionen og selskabets mest aktive medlemmer, som var de samme, blev tættere knyttet til instituttet, svandt selskabets betydning. Hvor litteraturkreds og selskab før havde måttet leje et universitetslokale, når der skulle holdes et fagligt arrangement, kunne man nu afholde det på instituttet. I løbet af få år mistede selskabet funktion og identitet, og allerede efter den store skiftedag i 1970 kom al redaktionel rekruttering i praksis til at foregå ved selvsupplering. Tilsvarende med eksklusionerne. Kritisk kan man godt spekulere på, om tidsskriftets hele senere udvikling, ville have været den samme, hvis selskabet havde fortsat sin virksomhed, og hvis både redak-

tionel til- og afgang skulle have været drøftet og besluttet, som det oprindeligt var lagt fast.

M.h.t. den redaktionelle selvrekruttering kom man hurtigt ind i det spor, at man rekrutterede blandt skribenter, der i de umiddelbart forudgående numre havde gjort sig synlige på tidsskriftets sider. Der har indimellem været fagstrategiske overvejelser involveret, men langt fra altid.

I de første mange år efter 1970 var tidsskriftet meget tæt knyttet til litteraturvidenskabsinstituttet i København. De mange skandinaviske redaktionskontakter, som optrådte i tidsskriftet i 1970'erne, vidnede om de gode intentioner om faglig kontakt med broderlandene, og som sådan virkede de også. Men de blev aldrig nogen aktiv faktor i redaktionsarbejdet. I løbet af 1980'erne blev tidsskriftet i betydelig mindre grad en del af institutlivet i København, og med Zerlangs overgang til redaktionspanelet, hvorfra han dog flere gange er vendt tilbage som gæsteredaktør, og senere Lise Busk-Jensens afgang fra instituttet blev forbindelsen løsere endnu. Den tråd, der fører direkte tilbage til de første års faglige miljø og hvad derpå fulgte, har dog aldrig været skåret over. Det har alene den personlige kontinuitet sørget for. Lise Busk-Jensen har været med siden 1980, jeg siden 1970.

Teknik og økonomi

Tidsskriftet *poetik* præsenterede sig fra starten med de højeste videnskabelige og intellektuelle ambitioner. Alt andet end prangende var derimod dets fysiske og typografiske fremtræden. Teksten blev skrevet med skrivemaskine på stencil, figurer og grafiske elementer indtegnet med utrænnet håndkraft, og det færdige resultat blev – som bagsiden af I,1 fortalte – »Trykt (af redaktionen) på Filosofisk Laboratorium, Københavns Universitet«. På offsetpapir, kan det tilføjes, indkøbt hos T.P. Thomsen Papir en gros, Kalvebod Brygge og bagefter hæftet nødtørftigt sammen hos Paul Adolphs Bogbinderi på Vesterbrogade. På bagsiden stod også en åbenhjertig deklaration: »Vi beklager de mangle fejl og uklarheder, som skyldes den billige trykkemetode. Denne er nødvendig på grund af det lille oplag og det store omfang. De værste fejl er: ...« Dog havde man ikke fanget stavfejl på forsiden, hvor det blev oplyst, at tidsskriftet var »i kommission hos forlaget arena«. Det vil være uhistorisk at tro, at primitiviteten havde med 1967 at gøre. Publikationens tekniske niveau lå væsentligt under, hvad man på det tidspunkt mødte i et gennemsnitligt skoleblad og langt under, hvordan en professionel videnskabelig publikation dengang så ud.

Allerede i I, 2 var stavfejlen på forsiden dog blevet rettet, og med I,3 og de derpå følgende numre var duplikatoren på Filosofisk Institut erstattet af

»Eccers Forlag I/S«, der ikke var et forlag, men et offset-trykkeri og maskinskrivningsbureau på Vesterbrogade. Det gik 13.12. året efter gik konkurs, uden at det dog alene havde med tidsskriftets langsomme betalinger at gøre. Tidsskriftets restgæld til Eccers blev fra 1969 indbetalt ratevis til konkursboet af Hans Siggaard Jensens svigermor, der fungerede som en slags forretningsfører for de ikke specielt forretningsdygtige redaktører. Oplaget pr. nummer var ikke mindre end 750 stk., og salget heller ikke så ringe. Men regnskabet for det første år viste et interessant træk, som efterfølgende kom til at karakterisere tidsskriftets økonomiske strategi på godt og ondt. Indtægterne androg ialt kr. 9.676 og udgifterne kr. 9.562. Beholdningen var derefter kr. 114. Altså et rimeligt salg, men også en prissætning, som sørgede for, at man ikke samlede en beholdning, som kunne bruges til forbedringer eller som reserve til dårligere tider. Gennem mange omskiftelser kom dette træk også senere til at klæbe ved tidsskriftet.

Med serie II fik tidsskriftet en kommissionsaftale med Akademisk Forlag i St. Kannikestræde. Det var bedre egnet til formålet, og teknik og fremtræden blev i den periode forbedret, skønt trykfejlsprocenten ikke faldt synligt. Men allerede året efter blev et langt større skridt fremad muligt. Det gamle videnskabelige Munksgaards forlag, hvor professorernes bøger og mange videnskabelige tidsskrifter siden 1920'erne var blevet udgivet, fulgte under den nyudnævnte, ungdommelige direktør Møllers ledelse i de år den strategi at opdyrke bl.a. det ny humaniora, som man fornemmede repræsenterede nogle interessante muligheder på det akademiske bogmarked. På det punkt agerede Munksgaard helt anderledes end Gyldendal, der udgivelsespolitisk i den periode stadig opfattede Villy Sørensens filosofiske bøger som det mest moderne, der blev skrevet i Danmark, og som kun halvhjertet havde udgivet Berkeley-studenternes Marcuse, skønt salget viste sig at blive gigantisk.

Nyindtrådt i redaktionen i starten af 1970, hvor Munksgaard-aftalen trådte i kraft, faldt det næsten af sig selv sådan, at jeg blev kontaktpanden mellem redaktion og forlag. Jeg var interesseret i disse ting, og de øvrige i redaktionen – både nye og gamle – var hellere end gerne fri for at skulle kere sig om teknik og økonomi. Dog var den overordnede retningslinie klar, nemlig at alt skulle gøres så billigt, som det kunne lade sig gøre. De to pointer heri var på den ene side, at de almindelige købere, d.v.s. studenterne, skulle slippe så billigt som muligt, på den anden side, at forlaget, som man identificerede med Storkapitalen, ikke skulle tjene penge på tidsskriftet.

Forlaget ville godt placere tidsskriftet som et rigtigt videnskabeligt tidsskrift med dertil svarende layout og typografisk standard, men naturligvis så også med en normal prissætning. Det svarede imidlertid ikke til redaktionens stil og strategi, så den ny forlagsrelation indeholdt fra starten nogle

konfliktflader. For at imødekomme redaktionens lavprispolitik var Munksgaard dog villig til at bruge den billigste kanal, man overhovedet kendte på det fine forlag. Den lå hos et lille enmandsfirma i en bungalow i Vanløse, som kunne levere den såkaldte composer-sats. En composer var i realiteten en avanceret skrivemaskine med det træk, at den kunne regulere ordmelle- rum, så der fremkom fast højrekant. Men det færdige resultat i *poetiks* 3. årgang, der blev lavet i offset af composermaskinens output, lå for det bogvante øje et stykke fra bogtryk med lino- eller monotypesats, ligesom den typografiske tilrettelægning og homogenisering af satsen lå langt under almindelig standard for et seriøst forlag. Omslaget blev gjort lige så industrielt billigt og grimt som muligt i en afskyelig lyserød farve. Kun på *Tekstanalyser* blev der efter stor redaktionel betænkelighed ofret en typografisk beskedent layoutet forside med rigtig farvelægning, men dog kun billigt tryklak ovenpå. Jeg kan huske, hvordan den pæne ældre mand ved navn Persson, der var vores mand på forlaget, indimellem krympede sig ved at imødekomme vores insisterende krav om, at det skulle være billigt og grimt, skønt direktionen dog gerne ville lave en rigtig udgivelse. Men også direktionen lod sig presse af redaktionens krav om et lavprisprodukt og lavprisøkonomi, selv om det ikke faldt direktør Møller nemt. Under mødet om aftalen for en af årgangene blev den gode mand så frustreret over de unge redaktørers krav, at han for ikke at miste besindelsen og smide os ud af direktionkontoret blev nødt til at bryde sit hårdt tilkæmpede rygestop; han måtte hente en pakke cigaretter ude hos sekretæren og pulsende på Prince dæmpe sig selv, så vi kunne komme videre til en aftale.

Det kom vi også, for grundlaget var sundt. Kendetegnende for Munksgaard-årene 1970-74 var et stærkt ekspanderende, indimellem imponerende salg. Især *Tekstanalyser* var et hit. Det blev i først omgang trykt i et ekstraordinært stort oplag på 2.000 og kunne i 1974 genoptrykkes i et tilsvarende oplag. Fra 5. årgang forlod vi den tungt fungerende anvendelse af serie/årgang/nummer og startede med nr. 17 på fortløbende nummerering. Også temanumrene 19 og 20 gav et betydeligt salg og kunne genoptrykkes kort tid efter. I 1973-4 greb non-profitankegangen om sig, og på RUC, hvor jeg på det tidspunkt var ansat, fandtes foretagendet 'RUC boghandel og forlag', der ikke overraskende arbejdede efter non-profitprincippet. Det tiltalte os, og skønt jeg samtidig var ved at holde op på RUC, fik vi en udgivelsesaftale med dette foretagende, hvor 6. årgang startende med nr. 21 udkom i 1974. I starten fungerede det godt, vi kunne fastholde den hidtidige abonnementspris, hvilket i en kraftig inflationsperiode reelt var en prisnedsættelse. Vi fik også der i 1974 udgivet antologien *Litteraturvidenskab. Antologi af artikler fra poetik 1970-72*, som gjorde nogle vigtige artikler fra de første nu

udsolgte årgange tilgængelige. Det var før fotokopieringsteknikkens store gennembrud, så man kunne udmærket sælge den slags genoptryk.

Men efter et par år gik non-profitforetagendet i betalingsstandsning, og der opstod i kølvandet problemer af mange arter, som ramte tidsskriftet, skønt det i sig selv gik godt. I mellemtiden var Forlaget Medusa på mit initiativ startet op med kontor i det indre København, og løsningen på Roskilde-problemerne blev en flytning til Medusa, der i 1977 tog over med udgivelsen af nr. 29 under tidsskriftets ny navn: *Kultur og klasse*.

I Roskilde-tiden blev tidsskriftets sats fremstillet med den dengang unge fotosatsteknik og offset. Den var endnu ikke på niveau med linotype og bogtryk, men den var bedre end composerteknikken. Den typografiske udformning blev også forbedret og mere homogen, men billigpræget på omslag m.v. blev fastholdt. I Medusa-perioden var fotosatsteknikken blevet væsentlig bedre, tidsskriftets ydre format blev rettet ind efter mere professionelle standardmål, forsiderne blev illustreret individuelt for hvert nummer, og i løbet af 30'numrene løftede helhedspræget sig en del. Tidsskriftets økonomitankegang var dog stadig non-profitpræget. Abonnementstallet lå i den periode på 800-950, hvortil kom et ikke ubetydeligt løssalg. Både i forhold til tidligere og især i forhold til senere var det imponerende talstørrelser. Alligevel var det med tidsskriftets lavpris-koncept vis-à-vis stigende produktionspriser ikke mere helt nemt at få det til at balancere. Tidsskriftet søgte derfor og modtog fra starten af 11. årgang udgivelsesstøtte fra Statens humanistiske Forskningsråd.

Mens 11. årgang blev udgivet i 1981-82 var forlaget bl.a. på grund af sin brugervenlige lavprispolitik, der ikke kun gjaldt for tidsskriftet, kommet ud i en alvorlig økonomisk krise. Den fortsatte udgivelse af tidsskriftet var for så vidt ikke truet, da tidsskriftsøkonomien kunne holdes adskilt. Men vanskelighederne påvirkede den praktiske afvikling af udgivelsen med forsinkelser, der ikke som så ofte tidligere skyldtes redaktionel langsommelighed. Man besluttede derfor at søge en forlagsaftale andetsteds, og med starten af 12. årgang i 1982 begyndte tidsskriftet at udkomme hos Akademisk Forlag. Akademisk Forlag nærrede ved samarbejdets start en del forventninger til mulighederne i tidsskriftet. Men allerede i løbet af den første og eneste årgang, man udgav, blev forventningerne skuffet. Abonnementstallet faldt og lå mærkbart under det planlagte, mens produktionsudgifterne steg. Akademisk Forlag ønskede derfor ikke at påtage sig udgivelsen af den efterfølgende 13. årgang skønt forskningsrådsstøtten var kommet til som en fast, ikke ubetydelig faktor på indtægtssiden.

Fra foråret 1983 til efteråret 1984 ophørte tidsskriftet reelt med at udkomme. Det var også i denne periode, de redaktionelle stridigheder rundt

om 'den lille redaktion' flammede så kraftigt som nogensinde før. Så tidsskriftet var på alle fronter eksistenstruet.

Som forløbet med Akademisk Forlag viste, var det i modsætning til 1970'ernes situation ikke mere muligt at få en forretningsmæssig balance i udgivelsen, medmindre da at det kunne lade sig gøre at vende salgskurven mærkbart opad. Det var netop hvad Akademisk havde troet at kunne. Fejlagtigt som de snart indså. Andre forlag redaktionen kunne spørge, ville givetvis kunne se det samme på forhånd, i bedste fald gøre forsøget og snarest derefter drage samme konsekvens som Akademisk.

På dette tidspunkt, hvor non-profitforestillingerne var afgået ved en naturlig død, og hvor de ganske få endnu overlevende af venstreføjens snesevis af alternative forlag økonomisk gispede efter det sidste vejr, kunne man godt sende en tanke tilbage på tidsskriftets lune, men forlængst forladte havn hos det velpolstrede Munksgaard. Måske havde det hele udviklet sig bedre, hvis ikke det unge overmod og fjendtligheden mod al forretningsmæssigt dengang i 1970'ernes første år så energisk havde modsat sig de traditionelle dessiner for videnskabelig tidsskriftsudgivelse, som lige præcis det forlag havde landets bedste erfaring med. Men måske netop derfor var den vej forlængst lukket endnu mere, end da vi selv lukkede den. Munksgaards humanistiske ambitioner var imellemtiden forsvundet, ledelsen ændret og aktiviteterne, som tidsskriftet var del af, nedlagt.

Tidsskriftets misère i dette udgivelsesmæssige tomrum var dødelig eller ville alene med tidens gang blive det inden ret længe. Samtidig var der i 'den lille redaktion' endelig efter års strid blevet etableret et team og fundet en retning, som tegnede til at kunne bære stabilt igennem over en længere periode, og som nok passede bedre til en tid, der ikke mere råbte på kultur- og klassekamp. Medusa var i mellemtiden blevet rekonstrueret, og hvis man gik tilbage til den gamle lavprisstil, som tidligere havde været ideologi, men nu var nødvendighed, så var det måske værd at gøre en fælles indsats for et videre liv. Løsningen blev efter en del overvejelser på begge sider et genoptaget samarbejde mellem tidsskrift og forlag.

Det har så ført til, at den sidste halvdel af de hundrede numre trods odds kom til verden. Men det er tankevækkende, at tidsskriftet på dette tidspunkt omkring det halve jubilæum og efter 1970'ernes fantastiske tiår, hvor der ialt var solgt skønmæssigt ca. 50.000 tidsskriftehæfter, ikke stod spor bedre rustet til fremtiden end efter de første tolv måneder i 1967-68, hvor kassebeholdningen blev opgjort til kr. 114. Det var også nogenlunde, hvad der var at gøre med ved start nummer to.

Det blev en teknisk billigløsning. En student blev hyret til på en gratis tilgængelig fotosatsmaskine at indskrive manuskripterne og lave en sats, der ikke blev imponerende, men dog til nøds var acceptabel. Discount som så

ofte før. Fra nr. 57 til nr. 64 gik man over til det professionelle trykkeris fotosats, som på dette tidspunkt havde løftet sig markant i forhold til 70'ernes niveau inden for denne teknik. Manuskripterne blev nu skrevet ind på computer af forlaget, men de første manuskripter i elektronisk form begyndte også at dukke op. I begge tilfælde indførte forlaget manuelt trykkeriets særlige edb-koder til brug i satsmaskinen. Slutproduktet var satsmæssigt fint og helheden hæderlig med en skiftende forsideillustration og med titelhoved på omslaget, der skiftede farve årgangsvis. Men økonomien haltede stadig, både abonnementssalg og løssalg faldt i fattigfirsernes sidste halvdel langsomt men særdeles støt. Lukning af butikken var på vej op som redaktionelt beslutningspunkt. Men ind i billedet kom Jens F. Jensen, der ud over at have skrevet 50'ernumrenes tungeste artikler om den højaktuelle postmodernisme og at have redigeret temannummeret om *Computer-kultur* (nr. 63) nu også tilbød sig som computerpraktiker, der med et af de ny desktop satsprogrammer kunne levere en brugbar fotosats, som trykkeriet kunne bruge til offset. Manuskripterne skulle nu afleveres i elektronisk form fra forfatterne, hvilket gav anledning til mange hyggelige arbejdstimer i alle led af processen. Men det gik da og fortsatte med acceptable resultater på denne vis op til begyndelsen af 80'ernumrene.

Samtidig foregik imidlertid en dramatisk opgradering på en anden front. Tidsskriftets niveau m.h.t. litteraturhenvisninger, litteraturlister, noter, citater, overskrifter, afsnitinddeling m.v. var fra starten lavt. Meget lavt selv efter dansk standard. Hvis der var en ensartet praksis konsekvent ført igennem en hel artikel, var det højdepunktet. Men det blev sjældent nået. Halvsidelange uoversatte citater på fransk var dagens orden og tidens selvfølgelig stil, men stavning og diakritiske tegn var ofte gengivet lemfældigt. Græske citater blev skrevet ind med håndskrift og var svært læselige selv for græskkyndige, mens de latinske citater dog kunne skrives af maskinen. Oversættelse til hjælp for de latin- og græskukyndige blev tilsyneladende opfattet som nedladende lefleri, medmindre forfatteren ønskede at brillere med en særlig spidsfindig fortolkning af en sproglig finesse i originalteksten. Men værst var måske, at der selv i den danske normaltekst vrimlede med trykfejl, ofte meningsforstyrrende. En udtømmende errata-liste ville have forøget hvert nummer med adskillige sider.

Det hjalp en del på disse sager i Munksgaard-tiden. Men princippet 'hver artikel sin standard' blev opretholdt bl.a. fordi man opfattede det som småborgerligt pernittengryneri at bruge tid på den slags. Akribi var fortsat ikke et ord, som indgik i hverken redaktionens eller bidragydernes ordforråd. Til gengæld væltede især Brandts artikler sig i neologismer, der ikke fandtes i nogen ordbog og aldrig ville finde derind. I hver artikel formerede

de sig påny i lige så mange forgreninger, som de først håndtegnede og senere stadig hjemmelavede grafer gjorde.

Der kom mere ensartethed undervejs i Munksgaard-tiden, og forbedringslinien fortsatte både i RUC-tiden og den første Medusa-tid (numrene 29-44). Den 'lille redaktion' fra 1981 gjorde mere ved disse forhold, end nogen tidligere redaktion havde gjort, men både i Akademisk-perioden og i starten af den anden Medusa-tid var der stadig noget at forbedre, hvis man ville og kunne den slags. Ofte strandede det på for få korrekturgange, bag hvilket lå det evindelige tidspres for at udsende fire numre om året, skønt dette alligevel sjældent lykkedes. Men endnu mere skyldtes de resterende problemer fraværet af en velgennemtænkt standard med en manual, man kunne slå op i og følge. De intuitive løsninger og systemskift fra artikel til artikel var stadig almindelige. I 60'ernumrene fik tidsskriftet imidlertid et vink fra det støttebevillende forskningsråd om, at standarden på dette punkt burde forbedres, og man iøvrigt gerne så en anmeldelsessektion som fast og ikke som lejlighedsvis del af numrene.

Disse forhold kom endelig på plads i løbet af 70'ernumrene. Med 67, der i 1990 indledte 17. årgang, gik man realistisk ned til to – mere omfangsrige – numre pr. årgang, der systematisk skulle følge kalenderåret. Det har årgangene også siden da gjort. Desuden begyndte man formuleringen af en skriftlig vejledning til, hvordan manuskripter skulle udformes med detaljerede anvisninger på udformningen af noter, litteraturhenviisninger, interne referencer, forkortelser m.m.m. Også praksis m.h.t. oversættelse af citater blev nøje reguleret, skønt der kom til at stå en lang intern redaktionel diskussion tilbage om, hvorvidt også engelsksprogede citater ufravigeligt skulle forsynes med en dansk oversættelse.

Denne niveauløftende standardiseringsindsats har gennem årene kostet redaktion og forlag mangfoldige timers arbejde at virkeliggøre, skønt det måske næppe bemærkes af mange læsere. Danske bidragydere har generelt også utrolig svært ved selv at implementere regler for den slags. Men det er lykkedes i løbet af 70'er- og 80'ernumrene at få tidsskriftet bragt op på et tilfredsstillende niveau i disse henseender, skønt det tog 25-30 år at komme så langt. Også den typografiske teknik har m.h.t. sats og øvrig fremstillingsproces i de seneste knap 20 numre fulgt almindelig professionel branchestandard, fordi denne proces relativt set er blevet billigere, i og med at langt større dele af den nu kan udføres på computer hos forfattere og redaktører. Men trykfejl forekommer jo indimellem, og det peger tilbage på, at hele tidsskriftet i alle redaktionelle led og et godt stykke ind forlagsdelen er afhængigt af frivilligt, ulønnet arbejde. Sådan har det i de fleste perioder været, men det er i de sidste 15 år blevet endnu mere mærkbart end før af den enkle

grund, at abonnements- og salgstal i godt 20 år kun har kendt én retning, nemlig ned. Trykoplagen er da også løbende blevet sænket.

Nogle få vigtige enkeltnumre har repræsenteret momentane brud på hovedtendensen. Det postmodernistiske temanummer i 1986 (nr. 53) udfyldte et stort aktuelt behov, kunne man konstatere. Seks år senere blev det store temanummer om *Kulturanalyse* i 1992 forbløffende hurtigt udsolgt. Nr. 76 om *Det narrative* (1994) fandt også en klangbund, ligesom temanummeret om *Metafor* (1995) ramte en interesse i det år og det følgende. Men siden har intet tema eller nummer kunnet udløse stor køberinteresse; ikke engang det store og bredt dækkende temanummer om *Den moderne roman*, som Martin Zerlang i 2003 gæsteredigerede, har mærkbart kunne løfte sig ud af hovedtendensen.

Det er en udviklingstendens, som andre beslægtede tidsskrifter kender til. Det relevante læsepublikum er ikke mere til tidsskriftsabonnementer; selv et abonnement på kun to numre om året og til en pris på under kr. 200 opleves af de fleste studerende vist nok som en ubehagelig binding af deres livsudfoldelsesmuligheder og en uacceptabel indsnævring af deres økonomiske råderum. Derudover er der jo i det hele taget meget andet at foretage sig end at læse litteraturvidenskabelige tidsskriftsartikler. En ny analyse af et Martial-epigram med tekstanalytiske perspektiver på spil udløser ikke mere som i 1967-68 en kæde af engagerede indlæg fra en tilsyneladende lidenskabeligt interesseret læserkreds. Skønt Tibul og Martial er erstattet af væsentlig bredere sigtende og nærliggende emner, der tilmed bliver præsenteret og diskuteret langt mere læservenligt, er oplag og salg nu under det, det nystartede tidsskrift i 1967 i løbet af ganske kort tid var i stand til at nå op på.

Men der eksisterer stadig et ønske om at kunne få fat i enkeltartikler, som emnemæssigt er relevante i forhold til opgaveskrivning på universiteterne. Netsøgning og direkte adgang til at skaffe sig dem i elektronisk form er derfor fremtiden og for så vidt allerede nutiden på dette område. Størstedelen af de seneste 50 numres artikler er nu elektronisk tilgængelige på www.medusa.dk, og resten af de hundrede tidsskriftsnumres ialt knap 1.000 artikler og skønmæssigt ca. 15.000 sider vil blive det i løbet af det kommende år. Hele dette materiale kan af elektroniske brugere af folkebibliotekerne i København, Århus og Randers lånes gratis via en forsøgsordning – projekt ‘downlaan’ – som forhåbentlig gøres permanent og udvides til alle danske biblioteksbrugere. Med støt faldende salgsindtægter og med posttakster, der stiger med 5-10% hvert år, er elektronisk distribution af numre og enkeltartikler – kombineret med muligheden for en papirversion trykt *on demand* – den teknisk mest oplagte, på det længere sigt den eneste økonomisk mulige form for udgivelse af et tidsskrift som dette.

Frem og tilbage

Udsigterne fremad byder således på tekniske og økonomiske vilkår, der ændrer sig en del, og som vil få konsekvenser på flere planer, også det redaktionelle. Der vil givetvis stadigvæk også for et tidsskrift som dette byde sig muligheder til, som de rigtige mennesker på det rigtige tidspunkt vil kunne udnytte til noget spændende. Og der er kun at håbe på, at de så er der, og at de vil gøre det. Graden af kontinuitet bliver et af de interessante spørgsmål. Går man ind for, at der i dette tilfælde er noget, som er værd at værne om og føre videre, gælder nok i høj grad det gamle *bon mot*, at for at bevare må man forandre.

Uanset hvordan dette kommer til at spænde af, foreligger der nu en blok på 100 numre, som fylder, og som ikke vil blive gjort om. Og som alle særheder til trods syner af lidt mere end en ligegyldig niche i et lille lands intellektuelle liv i en tilfældig tredjedel af et århundrede. Konstellationen af personer og tidspunkt var fra starten og mange år frem speciel, ladet med energi og sprængstof og med muligheder, hvis konkrete udnyttelse ingen ville kunne have forudsagt. I starten repræsenterede *poetik* som titlens minuskler fint indikerede, tidens topmål af cool checkethed, et lille massiv af intellektuel modernitet, som ikke fandtes mange steder i hele Nordeuropa på det tidspunkt. Og det blev ikke ved programmerklæringerne. Mange af de første analytiske bidrag gnistrede af en sjælden kombination af teoretisk inspirethed og skarp iagttagelsesesevne over for konkrete tekster. Koldsindigt promenerede man en nøgternt moderne viden om, at videnskab i vor tid drejede sig om at lave *beskrivelser*, ikke opstable spekulative *forklaringer* på mulige årsagssammenhæng og tilblivelsesprocesser, hvorom man i virkeligheden intet sikkert kan vide. Det var naturligvis noget, man havde læst i udenlandske bøger, og endnu ikke i stort omfang selverfaret i egen forskning. Det var dog fint set som international *state of the art*.

Få år efter kunne de samme erklære sig overbeviste om, »at den marx'ske analyse af grundtrækkene i den kapitalistiske produktionsmåde er korrekt og gyldig for de aktuelle kapitalistiske samfund« (20, p. 16) – en erklæring, som ikke er nær så interessant i sit politiske signal, som i sit intellektuelle indhold. Det er nemlig en 180 graders omvendning til hele det 1800-tals kausale og genetiske tankegods, hvis lange efterliv i det 20. århundredes humaniora, det i tidsskriftet ellers havde haft allerhøjeste prioritet at få fjernet.

Flere forhold er her interessante. For dem, der levede i den tid, er erindringer om den kollektive generationsfølelse af at overvære et stort tidskifte nok til at minde om, at 1972 var et helt andet sted i verdenshistorien end 1967. Ikke desto mindre overopfyldte tidsskriftet i flere henseender, hvad man på den konto kunne forvente ske. Dels blev hvert skridt fra

tidsskriftstartens cool intellektuelle nøgternhed ind i omfavnelsen af Hegel og verdensånden i 'kapitalforholdets' skikkelse udførligt og i artikelform rationaliseret ikke som en politisk eller mentalitetshistorisk, men som en *videnskabelig* og bydende *nødvendig* proces. Dels fortsatte denne proces gennem faser af revsende selvkritik og udrensning af alt *moderne* – i numrene 17 til 20 – med stålsatte skridt helt frem til de 'proletariske praktikanter' og 'de klassekampsorganisatoriske perspektiver' i 20'numrene. Stadig med videnskaben ved hånden. Og til sidst den lange krebsegang hjem til subjektiviteten og nulpunktsanalysen af Freuds »revolutionære drøm«. Til den melankolske tematisering af »sammenfletningen af politik og individualhistorie«. Stadig med videnskaben ved hånden. I sandhed en rejse »into *The Heart of Darkness*«. Eller, i en anden intellektuelt historisk traditionsoptik, en fejende flugt fra strukturalismens *clarté française* ind i de germanske filosofiers skumle *Nacht und Nebel*. Og endelig frem til briksen i *Fin-de-siècle Vienna. Quelle trajectoire!* som mange ville have udbrudt i 1967, hvis de var blevet præsenteret for denne historie, som de ville have nægtet at tro kunne være andet end en tøjlesløs fiktion udtænkt af en digter.

Men det blev heldigvis ikke hele historien, højst den halve. Og adskillige andre mønstre er også synlige. 1967-årgangens underliggende melding om at ville *det moderne* blev i næste fase modsvaret af nr. 17's intellektuelle afklædning og bortvisning af *Modernismens poetik*. Men i 50'numrenes lange, dybtborende undersøgelser af postmodernismen blev det bortviste påny budt ind og taget i øjesyn, og samværet med *det moderne* blev efter de indledende forbehold til sidst ganske gemytligt, hvilket det siden har været. Det skarpe og skeptiske analyseblik er ikke af den grund forsvundet.

Dette er netop pointen i et andet forløb, som ikke er tematisk, men som har at gøre med tidsskriftets sproglige og intellektuelle stil. Starten var godt nok demonstrativt kendetegnet af *rigøeur*. Men der var også en vis venlighed og respekt for andres viden og bestræbelser, selv om de gik i andre retninger, hvis ellers blot de var seriøse. Hanneborg-debatten eksemplificerer det. Settingen var trods alt urban. Det ændrede sig efter 1970 gradvis, i første omgang ikke mindst gennem Brandts inkorporering af *Tel Quel*-inspirationen, som han udviklede selvstændigt til en personlig argot. Dens kendetegn var ikke blot det skrøbelige forhold til, hvad andre ville kunne godkende som akademisk diskurs med dennes indbyggede rationalitetsformer. Det blev efterhånden en hæftigt s/m-agtig verbalterror, der overdængede alt og alle, som ikke var på den rigtige side, med hån, spot og speudslynget over genstanden med sjælden sproglig opfindsomhed, al rationel betydning iøvrigt ufortalt.

Tidsskriftets afvikling af Brandt foregik – især i 18 – sprogligt overraskende urbant, skønt der tydeligvis var skarpe ting i skuffen. Derimod eska-

lerede diskursen i de efterfølgende kulturkampnumre jævnlgt til en germansk politisk stil med *teser*, hvori sproget ikke skulle argumentere, men hvor kursivering af hele sætningskæder næsten fysisk forsøgte at *trykke* beskeden ind i læserens hoved. Der skulle nødigt være anledning til misforståelser! Direkte dystert truende blev tonen, da forordet til 29 erklærede, at »nu drejer det sig om at tage konsekvenserne.« Denne dur, eller vel rettere mol, tonede gradvis ud i de sidste 30'numre, og da den ny 'lille redaktion' kom til ved nr. 40, var det slut med den sproglige terror. Det var ikke den gamle *rigœur*, der stilmæssigt vendte tilbage, den forblev knyttet til 1960'ermoderniteten. Men en forholdsvis læservenlig akademisk normaldiskurs blev efterhånden standard med personlige prægninger, der ikke var påfaldende, bortset måske fra den originale og til emnet kongeniale punktumstil, som Jens F. Jensen brød frem med i 53. Man kan sige, at en del af den voldsomme energi i bidragenes sprog, som man ofte fornemmede i den periode, hvor de aggressivt sikre overbevisninger dominerede, i de sidste årtiers numre er forsvundet. Men det er dog ikke endt i ren rutine, der er også kommet et helt andet moment af nuance til.

Det hænger naturligvis sammen med den grundlæggende pluralisering af tidsskriftets linie, som gensynet med moderniteten i 50'er- og 60'er'numrene mandede ud i. *Kulturanalyse*-nummeret 71 og flere af de efterfølgende havde som pointe en klar relativitetsbevidsthed, som ikke tidligere havde været at finde i tidsskriftet. Ikke kun bevidstheden om teoriernes mangfoldighed, historiske bundethed og relative gyldighed, og slet ikke en postmodernistisk 'anything goes'-pointe. Men en bevidsthed om sammenhængen mellem beskrivelse og beskrivelsesredskaber, herunder den gamle strukturalistiske viden om, hvad der ligger i, at fænomener kan anskues diakront såvel som synkront. I det lange stræk i tidsskriftets forløb, hvor *historien* – på flere forskellige måder, men med mange, mestendels gode implikationer – sad i højsædet, rykkede disse niveauer i den teoretiske bevidsthed så langt i baggrunden, at de næsten blev glemt. Siden 70'ernumrene har de ikke været det.

Synkroni og diakroni, system og historie kan godt være nøgleord for faserne i tidsskriftets skiftende orienteringsretninger. Der kunne som bekendt ikke herske tvivl om tidsskriftets franske orientering i tidsskriftets strukturalistiske dage, hvor *histoire* gennem mange numre næppe var en term i andet end upointeret dagligdagsbetydning. Så længe de ideologiske og politiske problemer blev opstillet ved hjælp af Althusser, ændrede det sig ikke. Men marxologien markerede indledningen til et dramatisk orienteringsskift fra franske til tyske tanketraditioner og dermed et næsten hovedkuls skift fra synkrone systemtankegange over til historiske, historicistiske

og historiefilosofiske forståelserammer af mange arter, men klart med dia-kronien som fælles og eneste matrix.

I forhold til disse to kontinentale hovedtraditioner har tidsskriftets forhold til de mere åbne, intellektuelt måske mindre markante angelsaksiske traditioner været mere indirekte, om end stadig inden for horisonten. De gled langt i baggrunden med redaktionsomdannelsen i 1970, men kom ind igen i skikkelse af de engelske marxismetraditioner og den engelske social-historie, som der jævnligt blev trukket på lige frem til de »Engelske excen-trikere« i 43. Ellers dukkede USA og det engelsksprogede op som primært stof, så snart massekommunikationen kom til, slående direkte i temanum-meret om *Amerikanske kvindebilleder*. Da postmoderniteten i 50'ernum-rene blev taget i øjesyn, skete det i første omgang gennem Jameson og Eagletons optikker. Derefter vældede det engelsksprogede primærstof kon-tinuerligt frem. Fra 60'ernumrene begyndte amerikanske faglitterære refe-rencer at fylde meget, og gennem oversættelser af Stephen Greenblatt, Susan Buck-Morss og adskillige flere kom de direkte i front på tidsskriftets sider, dog uden at fortrænge hverken de tyske eller franske de oversættelser.

I det store 100-nummers perspektiv har tidsskriftet således været kom-passet rundt frem mod en situation, hvor alle internationale hovedtradi-tioner i hvert fald siden omkring nr. 70 uden ensidige præferencer har indgået i orienteringsfladen. *poetik*-startens ambitioner om bredt interna-tionalt udsyn er gennem mere ensidige mellemfaser fortsat som en ledetråd, og man kan måske med held hævde, at tidsskriftet gennem sit forløb har været det mest systematisk og bredt internationalt orienterede humanistiske tidsskrift på disse breddegrader.

Men som muligvis en interessant bagside af det samme billede, kan man også notere, at tidsskriftet vel aldrig i sin levetid har opnået en indenlandsk status ud over, hvad der kan rummes i en niche. I kølvandet på *Tekstanaly-ser* og i de mest fagpolitiske perioder af 1970'erne gjaldt det ikke helt. Men karakteristisk nok var det heller ikke tidsskriftets mere gennemgående træk igennem de 3-4 årtier, det i den sammenhæng blev honoreret for. I takt med at det fra omkring nr. 40 fandt tilbage til linien, gled det da også igen ind i nichens skygge. Det har heller ikke været et dårligt sted for tidsskriftet at være, skønt en niche naturligvis ikke er den mest velegnede base for fag- og kulturpolitisk indgribende virksomhed.

Det indgribende og indflydelsesrige har ret beset da heller aldrig været tidsskriftets element. Redaktionen havde interessant nok allerede i slutnin-gen af 1970'erne den formentlig højeste 'professorkvote', noget beslægtet tidsskrift kunne fremvise. Og skønmæssigt er sigende nok mere end tre fjerdedele af de ialt ret mange personer, der gennem 38 år har siddet på en stol i redaktionen, før eller siden endt i den nævnte universitære stillings-

type. Men kun de meget få, som havde fornemmelse for hurtigst muligt at aftvætte forbindelsen med tidsskriftet, har for alvor forladt nichetilværelsen for med held at blive indgribende.

Her er en måske interessant detalje. Den fortæller, at den distance, der muliggør analysen, måske er den samme distance, der i praksis umuliggør den aktivistiske indgriben. Dermed fortæller den også, at hvis tidsskriftet ikke kun har reflekteret den tid, det har eksisteret i, men også har tilført den noget, så er det i bedste fald sket gennem diskrete og indirekte kanaler. Hvis sammenhængen er sådan, kan man da håbe på, at den kan fortsætte med at at virke.

